

פוליטיקה מקומית מזווית של טוב משותף

אסופת פוסטים, מאמרי דעה ומסמכי מדיניות
שנכתבו על ידי עמיתי מכון שחרית

מבוא

אחד מן הפוליטיקאים המשופשפים והמוצלחים של בית הנבחרים בארה"ב, טיפ או-ניל, טען שכל פוליטיקה היא בסופו של דבר, מקומית. חיי היום יום של האזרח - בית ספר איכותי של הילדים, גינה שכונתית מוארת, עבודה משתלמת ומספקת, תחנת אוטובוס קרובה ועוד - הם הדברים הקטנים שבסופו של יום בונים את אמון האזרחים. לא כך בישראל. למשך שנות דור, הפוליטיקה הישראלית התעלמה מהמקומי והתנהלה בזירה כמעט מיתית: בין ישראל לעמים, בין יהודים לערבים, בין דתיים לחילונים, בין ישראלים חדשים לותיקים. מאבקים שכולנו מכירים, ולכולנו יש דעה לגביהם.

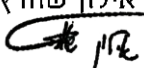
אבל אט אט משהו משתנה כאן. אזרחים רבים החלו להבין שעתידי יישובם ועירם תלוי, בסופו של דבר, בהם. שהפוליטיקה המקומית יותר מדי פעמים לא "סופרת אותם" ולא רואה אותם, אלא מחשיבה רק את האינטרסים של בעלי ממון וכוח השפעה.

הפוליטיקה המקומית שונה מזו הארצית. הבעיות שלה אינן תופסות כותרות סנסציוניות בעיתונים. אלו בעיות יומיומיות, אפרוריות: בעיות של חינוך, זקנה, פרנסה, תעבורה, נגישות ואיכות סביבה. הסוגיות המרכזיות הנידונות במרחב הפוליטיקה הארצית: יחסי חילונים, דתיים וחרדים, עולים וותיקים, יהודים וערבים מקבלות פרופורציות אחרות בסדר היום המקומי המפנה מרחב לשאלות בגובה העיניים של אנשים אמיתיים עם פנים, צרכים ורצונות.

אזרחים רבים מבינים שמשהו אחר קורה בספרה המקומית ושהפוליטיקה עשויה להתנהל כחוויה ממתנת, המאפשרת לכולנו לחשוב על פתרונות שיפעלו למען כולנו, מה שמכנים בשחרית פתרונות של טוב משותף.

החוברת הזאת היא פרי עבודה של "עמיתי שחרית" שנכתבה בהדרגה לקראת הבחירות המקומיות באוקטובר 2013. תמצאו בה פוסטים, מאמרי דעה ומסמכי יסוד, שמציעים סדר יום ממשי לרשות המקומית. כפי שטוען מסמך היסוד של רשת יוזמות אזרחיות ופוליטיות, המופיע בפתחת החוברת, סדר יום כזה בנוי על פוליטיקה שמחברת בין האזרחים והנבחרים, נלחם נגד השחיתות והאינטרסים הצרים שהשתלטו על המרחב הציבורי, ומקדם מדיניות משתפת בתחומי חינוך, בריאות, סביבה, תרבות ותעסוקה מראשית החיים ועד סופם. סדר יום שמחזק את כל הקהילות המרכיבות את עירנו, ומקדם בו זמנית עיר למען כולנו. עיר שמחברת בין כולנו, למען כולנו.

מקווים שהחוברת תהיה עזר כנגדכם.

ד"ר אילון שוורץ

ראש מכון שחרית

תוכן עניינים:

7 קריאה לשינוי התרבות בפוליטיקה המקומית

1. פוסטים שפורסמו בדפי "שחרית" ו"נבחר טוב" בפייסבוק

א. פוליטיקה של טוב משותף

- 11 - לבחור בשיח חיובי / יצחק טרכטינגוט
- 11 - העתיד נמצא בחיים משותפים עם אנשים שונים / ד"ר יודן רופא
- 12 - בחירה טובה היא בחירה בטוב המשותף / יצחק טרכטינגוט

ב. קהילה כאבן יסוד

- 13 - לקרוא לרחובות בישוים הערביים בשמם / עו"ד איימן עודה
- 13 - התחדשות במפלגות החרדיות / יצחק טרכטינגוט
- 14 - תעמולת בחירות בחברה הערבית / נזיר מג'לי

ג. עיר שמטיבה עם תושביה

- 14 - מהות המבנים הציבוריים בעיר / ד"ר עופר סיטבון
- 15 - לכל תלמיד/ה יש את הפוטנציאל להצליח / ד"ר עופר סיטבון
- 15 - לבחור בהולכי רגל זה לבחור בטוב המשותף / ד"ר יודן רופא
- 16 - שאלות למועמדות/ים לראשות העיר / חנה פנחסי

ד. האזרח הוא הריבון - תרבות דמוקרטית

- 16 - הסתכלו על רשימת המועמדים/ות ברשימה לה אתם/ן רוצות/ים להצביע / חנה פנחסי
- 17 - האם קיימת פוליטיקה שבה לא הכול מכור מראש? / ד"ר אילון שוורץ
- 18 - יציאה מהמקום המצומצם שלנו תביא אותנו למקום טוב יותר / חנה פנחסי
- 18 - להיות שותף/ה בעירך / ד"ר ליה אטינגר

2. מאמרי דעה שפורסמו באתר הרשת mynet

א. פוליטיקה של טוב משותף

- 21 - ראש העיר מעודד איחוד, שיסוי או ניכור? / חנה פנחסי ויצחק טרכטינגוט
- 22 - סולידריות: איחודים מפתיעים בבחירות המקומיות / ד"ר עופר סיטבון
- 23 - לא מספיק לדאוג לעיר - צריך לדאוג למטרופולין / ד"ר יודן רופא
- 24 - נצרת עילית: חרדים וערבים בעיר אחת / נזיר מג'לי

ב. עיר שמטיבה עם תושביה

- 26 - סדר העדיפויות: התינוקות וראשי העיר / חנה פנחסי
- 27 - האם חייבים לבנות לגובה? / ד"ר ליה אטינגר
- 29 - נא לא להפריע: בעיית התחבורה בראשות המקומית / ד"ר יודן רופא

ג. האזרח הוא הריבון - תרבות דמוקרטית

- 31 - הבחירה בטוב המשותף באלעד / יצחק טרכטינגוט
32 - המערכת לא תפתור את זה - דרושה תרבות של חיים משותפים בעיר / ד"ר יודן רופא
34 - הבחירות לרשויות המקומיות הערביות: בין החמולתיות לחלופה האזרחית / אימן עודה

3. מסמכי מדיניות

- 39 א. מגטאות לפסיפס / חנה פנחסי ויצחק טרכטינגוט
44 ב. השקעה בראשית החיים / ד"ר ליה אטינגר
48 ג. זקנה ופנאי / ד"ר עופר סיטבון
51 ד. צפיפות, בנייה גבוהה והמרחב הציבורי / ד"ר יודן רופא
58 ה. תרבות כמנוף בעיר שלי / נזיר מג'לי

מספר חודשים לפני בחירות מקומיות 2013, כ-22 קהילות מרחבי הארץ התגבשו לרשת יוזמות לשינוי בתרבות הפוליטית המקומית. כצעד ראשון ניסחו הקהילות את מסמך העקרונות של הרשת.

קריאה לשינוי התרבות בפוליטיקה המקומית

אנו, החתומות והחתומים מטה, ממקומות שונים ברחבי הארץ וממגוון הקשת הפוליטית, לוקחים חלק בהקמת רשת יוזמות לשינוי הפוליטיקה המקומית בישראל.

הישובים בהם אנו חיים, מעצבים את חיינו מינקות ועד זקנה, הנושאים המרכזיים שמעסיקים אותנו בשלבים שונים בחיים - חינוך, קהילה, דיור, איכות חיים - מושפעים ומוכרעים על ידי המנהיגות המקומית הנבחרת והמובילה את הרשות המקומית. בשנים האחרונות מסתמנת תופעה של שינוי בתרבות הפוליטית המקומית, יותר ויותר קבוצות אזרחים מבקשות לקחת חלק בקביעת סדר היום המקומי ולהשתתף בפוליטיקה המקומית.

במהלך השנה האחרונה נפגשנו, קבוצות שונות ודומות מיישובים ברחבי הארץ, ומצאנו שלמרות ההבדלים והשונות בינינו, רב המשותף על השונה. אנחנו מגיעים מעבודה רבת שנים בקהילות ובשכונות, שותפים לדרך עם קהילות מכל העיר. יש לנו מחויבות עמוקה למקום בו אנו חיים את חיינו, וידע עצום עליו.

יש לנו אמונה ששינוי מציאות מתחיל מלמטה, על ידי קבוצות של תושבים, שפועלות ביחד להשפעה על סדר היום המקומי. אנחנו רשת של "קהילות פוליטיות" - חלקן משתתפות בבחירות המקומיות וחלקן בוחרות להשפיע על סדר היום מחוץ לפוליטיקה. מתוך תפיסה ששינוי דורש קהילה רחבה וערבות הדדית עמוקה, ההשתתפות ברשות המקומית היא רק חלק אחד מתוך רשת רחבה שפועלת ליצירת עתיד חדש בישוב.

מתוך הדיונים בינינו, זיהינו סדר יום משותף שיכול להביא לפריחה ושגשוג עבור כולנו. זוהי המחויבות שלנו:

- לקדם פוליטיקה של טוב משותף - פוליטיקה ללא אינטרסים צרים. פוליטיקה שמאמינה שאפשר לפעול עבור הטוב של כלל הקבוצות שמרכיבות את הערים שלנו. העיר היא מקום מפגש וחיים משותפים של קהילות ובני אדם. לכולם צריך להיות בה מקום מכבד ושוויוני: חילוניים, מסורתיים, דתיים וחרדים, מזרחים ואשכנזים, יהודים וערבים, וותיקים ועולים - מחבר העמים ומאיתופיה.
- עלינו לשלול פוליטיקה שמנסה לבנות את עצמה על חשבון אחרים או לסמן אויבים, ולקדם שוויון אמיתי בין החלקים השונים של העיר. יש לנו כבוד עמוק למגוון החברתי והתרבותי בעירנו.
- לקדם את הקהילה כאבן יסוד לבניית חיים בטוחים ומשגשגים. דיור בר השגה, חינוך ציבורי שוויוני ומעולה, עסקים מקומיים, גינות שכונתיות, שכונות אמיתיות. על העירייה לטפח ולגשר ולא לפורר את הרקמה העדינה של שכונתנו וקהילתנו.

- לקדם עיר שמיטיבה עם תושביה. עיר שכולם, מילד ועד קשיש, יכולים לנוע בבטיחות ובנוחיות. עיר שאפשר לשוטט בה ברגל, ושאפשר לנסוע בתחבורה ציבורית נוחה ויעילה. עיר עם גנים ופארקים ציבוריים ועם חיי רחוב שוקקי חיים, ביום ובלילה. עיר שהנכסים הטבעיים והציבוריים שלה הם נכסי התושבים.
- לקדם פוליטיקה נקייה, בלי ניצול של הכוח הפוליטי על מנת להשתיק ביקורת, לסגור חשבונות, ולחסל יריבים.
- לקדם דמוקרטיה פעילה - התושבות והתושבים הם שותפים פעילים של העיריה בחיי היומיום. אנו מקדמים מועצת עיר שקופה, מעודדת השתתפות תושבים למעורבות קהילתית וליזמות חברתית. האזרח אינו לקוח ואינו האויב. הוא הריבון.

**פוסטים שפורסמו בדפי "שחרית"
ו"גבחר טוב" בפייסבוק**

לבחור בשיח חיובי / יצחק טרכטינגוט

בימים האחרונים הצטרף מתמודד חדש לראשות עיריית ירושלים. פפה אללו יו"ר סיעת ירושלים-חופשית, שהיא חיבור של "העבודה" "מר"צ" ו"הירוקים", הכריז על התמודדותו תחת הצהרה כי הוא "ראש העיר היחיד שלא ייכנע לחרדים". משמעותה של סיסמה זו, ששני המועמדים האחרים ברקת וליאון, אמורים להזדקק לסייעות החרדיות לשם ביסוס שלטונם בעירייה ועל כן גם אמורים כנראה להיכנע לתכתיביהם, בעוד הוא סבור שיוכל לשלוט בעיר בלי להזדקק לחרדים.

כחרדי תושב ירושלים הדוגל בביסוס החיים הציבוריים בעיר על הידברות וסובלנות ללא כפיה, אינני מצליח להבין: הלא אם החרדים יהיו רוב מבין חברי מועצת העירייה, כל ראש עיר כולל פפה בעצמו יזדקק להם להקמת קואליציה, אלא אם כן יעדיף לנקוט במהלך תמוה ולוותר על זכייתו בראשות העיר ובלבד שלא לצרף את החרדים. מאידך גיסא, אם החרדים יהוו מיעוט במועצת העיר, הרי שהאפשרות תהיה בידם, או שיקבלו את עקרונות היסוד הפלורליסטיים של הקואליציה, ואז מדוע בעצם לא לצרף אותם, או שיסרבו לקבל עקרונות אלו ואז מן הסתם כל אחד מהמועמדים ולא רק פפה, יסרב לצרפם לשורותיו. ולכן עולה השאלה, מה מציע לנו המועמד החדש שלא מציעים לנו שני קודמיו???

יתכן שפפה מציע לנו כאן שיח אחר, שיח שנחשב לפופולארי ומקובל ועל כן הוא מקווה שימנף אותו במרוץ לראשות העיר, אך זהו שיח המבוסס על שלילה, על הבדלת העצמי מהאחר על ידי הגדרתו כשלילי, ועל ראיית הטוב הקהילתי-הצר ולא זה המשותף. וכאן ראוי לשאול: האם אנו מעוניינים בשיח מסוג כזה? שנים רבות מלינים על החרדים שהם מתבדלים ומבססים עמדותיהם על שלילה והתנגדות. האם נרצה לילך בדרך זו כעת? האם לא נעדיף לבסס את בחירתנו על מועמד המציג תכנית מפורטת לפיתוח העיר ושגשוגה, או כזה הטוען שהוא יכול לשפר את איכות חיינו ואת ההרמוניה בין הקהילות המרכיבות את העיר? בבואנו לקלפי עלינו לבדוק לא רק את מטרותיו ויכולותיו של המועמד, אלא גם את סוג האידיאולוגיה והערכים שהוא מביא עמו לעירייה ולעיר כולה, האם זו אידיאולוגיה מפרידה או אידיאולוגיה מחברת, האם ערכיו דוגלים בטוב המשותף או בטוב האינדיווידואלי. לבחור בטוב המשותף זו הבחירה הטובה.

העמיד נמצא בחיים משותפים עם אנשים שונים / ד"ר יודן רופא

יש בנו דחף לחיות יחד עם אנשים דומים לנו - אבל עתידנו נמצא דווקא בחיים משותפים עם אנשים שונים מאיתנו. חשבתי על זה כשקראתי את הדברים של סייד קשוע:
(<http://www.haaretz.co.il/magazine/sayed/.premium-1.2131205>)
בנוגע לבחירות בעיר הולדתו, טירה. שם, לדעתו, חיים האנשים בחברה הומוגנית בלית ברירה, כי בכפר סבא או בתל אביב הם מרגישים שאין להם מקום וכך הם נדחפים לדרך ללא מוצא. אבל רבים מאיתנו בוחרים בהומוגניות כדי לחיות עם הדומים לנו, בעיקר כשהילדים קטנים. אנחנו דואגים שלא "יושפעו לרעה" מסביבה השונה מהם. כדאי שנזכור שבארצנו המגוונת, ובעולם הגלובלי שבהם אנחנו חיים - מי שילמד בגיל צעיר ליצור קשרים עם השונים ממנו יהיה יותר מוכן לחיים. ולסייד: לך לבחור בירושלים, העיר שבה אתה מגדל את ילדיך, ובחר ברשימה שרואה את הטוב המשותף.

בחירה טובה היא הבחירה בטוב המשותף / יצחק טרכטינגוט

חול המועד סוכות. השעה קרובה לחצות, אך בית הכנסת של חסידות "תולדות אהרן" בשכונת מאה שערים בירושלים, שוקק חיים. כמידי ערב בימי חול המועד, נחגגת בבית הכנסת "שמחת בית השואבה", שירה וריקודים לזכר שמחת שאיבת המים שהייתה נהוגה בבית המקדש. מדובר בחסידות קיצונית שרבים מחבריה משתייכים לפלג "נטורי קרתא". בימי חול ישנם גם בין החרדים כאלו הנמנעים מלפקוד את המקום, אך בתוך שמחת החג נפרצים כל הסכרים.

במרומי בית הכנסת על בימת עץ גבוהה, יושבת תזמורת ענק בת 15 איש המשלהבת את הקהל. המקצב יהודי-אותנטי והשירים חלקם בעברית בעלת מבטא אשכנזי-חסידי כבד וחלקם באידיש, אך הקהל הממלא עד אפס מקום את רחבת הריקודים ואת הטריבונות המוצבות לאורך הקירות, מגוון באופן מפתיע. חילוניים לצד דתיים וחרדים, יהודים לצד שאינם יהודים, בעלי שטריימלים חסידיים וכותונות פסים לצד חובשי כיפות סרוגות וכיפות קרטון שהולבשו באופן חד-פעמי לרגל האירוע, דיפלומטים מערביים לצד מהגרים מאפריקה וממזרח אסיה, עיני כולם בורקות והם משולהבים במוזיקה הקצבית.

רחבת הריקודים מלאה מעגל ענק של גברים, הרוקדים יחדיו כאילו הם חברים מאז ומעולם. השמחה פורצת גבולות, כולם רוקדים כשוויים בין שוויים עד שקשה להבחין מי הם המקומיים ומי האחרים.

בשעת לילה מאוחרת מסתיימת השמחה, אני יוצא החוצה וכאילו הגעתי לעולם אחר. נער עומד בקרן הרחוב ומחלק קומיקס בגנות סטודנטים חרדים, ברקע צועק כרוז על הצטרפות להפגנות בעיר בית שמש ומאבטחים חמורי סבר מפרידים את היוצאים לנתיבים שונים על רקע מגדרי וסקטוריאלי. אני עומד ומתקשה להאמין ולעכל, המרחק בין השיתוף והאחוה שבפנים לבין השנאה שבחוץ כל-כך גדול, עד שאני מתקשה להחליט האם זו מציאות או חלום.

מהו סודה של שמחה זו המאחדת ומקרבת בין אנשים? כיצד ניתן להפיל חומות כה גבוהות בפרק זמן כה קצר? אולי דווקא מסגרת מסורתית של "שמחת בית השואבה" מאפשרת חיבור שכזה, ואולי זו טיבה של השמחה האנושית המפרקת מסגרות חברתיות נוקשות ופותחת את הלב. דבר אחד ברור: יש למצוא את הדרך להמשיך את האחוה המשותפת לחיי היומיום. יש לחפש בתוכנו את המנגנונים והמסגרות המאפשרות מגע ופתיחות ולהעצים אותם, עלינו לדאוג שגם בתום אירוע השמחה לא ייבנו מחדש מחיצות של זרות וניכור. יש להמשיך את שילוב הידיים גם בעיתות התמודדות ואתגרים.

בחירה טובה היא הבחירה בטוב המשותף.

לקרוא לרחובות בישובים הערביים בשם / עו"ד איימן עודה

לפני כ 50 שנה מחמוד דרויש כתב: "אני מכפר לא מוגן שכיח... רחובותיו ללא שמות." אי מתן שמות לרחובות בישובים הערביים מחזק את השבטיות, את הקולקטיב על חשבון האינדיבידואל. לא רק מפני שמקום מגוריך קרוי על שם חמולה כמו מחאמיד באום אלפחם, או על שם עדה כמו "אלרום" (יוונים אורתודוקסים) בנצרת; אלה שמצב זה פוגע באחד העקרונות החשובים ביותר בכל בחירות דמוקרטיות קרי החשאיות. כשהרחובות מוכרים ויש להם שם ומספר אז האנשים מצביעים בקלפי לפי הכתובת הרשומה שלהם. אבל כשאין המצביעים מחולקים לקלפיות לפי הא' ב'. וכך בני החמולה עומדים בתור בפתחו של הקלפי של החמולה. ברוב המקרים יותר מ 80% אחוזים מבני החמולה הינם בכיסו של המועמד, אבל ישנם אחרים שנוטים לחשוב אחרת. האחרים הללו נתונים תחת לחץ חברתי כבד, שכן עם פתיחת הקלפי כולם יידעו מה הם הצביעו!!! כתוצאה ממצב זה שהכתובת לא מוכרת במשרד הפנים, החשאיות של הבחירות מוטלת בספק, הנשים מן הסתם יצביעו כמו בן הזוג ושאר בני החמולה.

שמות רחובות תורמים "בבניית אומה" וסמלים משותפים, מעצבים ערכים נעלים, ומוקירים אנשים שעשו למען הכלל. אבל מעבר לכך שמות רחובות גם מבטיחים בחירות חשאיות. במצבי לחץ חברתי כמו בקרב האוכלוסייה הערבית מתן שמות לרחובות יתרום לדמוקרטיזציה בבחירות המקומיות. מנהיגי הכפרים לא ממהרים לקבל את הרעיון: עובדה היא שהצעות לקריאת שמות רחובות לא עולות בהתמדה. ומשרד הפנים תקוע בבעיות כנראה יותר רציניות. על החברה האזרחית לממש את הרעיון הזה למען החברה האזרחית.

התחדשות במפלגות החרדיות / יצחק טרכטינגוט

בבחירות הללו זה הולך והופך לתופעה, המפלגות החרדיות מרעננות את שורותיהן במידה שלא הכרנו בעבר. נציגי ציבור חרדיים המכהנים שנים בתפקידם, מוחלפים על ידי מפלגותיהם בנציגים צעירים הממלאים את מקומם. תופעה זו אינה פוסחת גם על נציגי קהילות הנחשבות לשמרניות כמו חסידי גור וויז'ניץ ואף לא על נציגים ותיקים בערים הגדולות, היושבים על כיסאם מזה שנים רבות. תופעה זו מעידה על מודעות הולכת וגוברת בקהילה החרדית לצורך בראיית טובתם המשותפת של כלל הבוחרים. שוב לא קובעים מעמדו הקהילתי או עמדתו הפוליטית של המועמד, אלא יכולתו להתחבר לבוחרים, לייצג אותם נאמנה ולראות מול עיניו את צרכי כלל התושבים. האם תופעה זו תישאר כאפיזודה חולפת או שהיא תמשיך להתרחב ונציגי הציבור יהיו ראש גשר המאחד ומחבר בין קהילות שונות? ימים יגידו.

תעמולת בחירות בחברה הערבית / נזיר מג'לי

בשבת, ברחוב הראשי בנצרת הקרוי על שמו של האפפיור פאוולוס השישי, ניגש צעיר מבני העיר עם ערימת כרוזים והתחיל לחלק לציבור. הוא עבר על יד משפחה יהודית ובלי לחשוב פעמיים מסר לכל אחד מהם כרוז. זאת הייתה תעמולת בחירות על בוריה של השפה הערבית. האישה החזירה את הכרוז בנימוס כשמסבירה לו שאיננה דוברת ערבית. והבעל כהרגלו של בעל ישראלי לקח את הכרוז והכניס לכיס ואמר: לצערי אנחנו עדיין לא מדברים ערבית אבל יש לי חבר ערבי כמו אח והוא בוודאי ייתרגם לי. אבל הבחור מנצרת מלא מרץ סירב לקחת בחזרה את הכרוז וענה לגברת בצחוק רחב: גברתי, תיקחי את זה כמזכרת מהעיר הערבית הגדולה בישראל. כולם קונים מזכרות מפה, אבל זה מחולק חינם. "אתה נראה לי כמי שרוצה להיפתר מהכרוזים איך שיהיה, לכן חילקת את הכרוזים ליהודים", שאלתי אותו? לא - הוא ענה והוסיף - תאר לעצמך שאני הולך ברחוב מחלק כרוזים לכולם ולא נותן למשפחה הזאת רק בגלל שהיא משפחה יהודית."

מהות המבנים הציבוריים בעיר / ד"ר עופר סיטבון

הרשויות המקומיות בישראל מצטיינות בהכנה למצבי חירום. רגע לפני פרוץ הסכנה התורנית, הן יודעות לאוורר מקלטים וחדרי ביטחון, לתרגל תלמידים (הבת שלי, בכיתה ו', אחראית על כל כיתה ג1 במקרה של רעידת אדמה!) וליידע את התושבים.

להתכונן מראש זה חשוב, כמובן, אבל מה לגבי עיתות שגרה? מה קורה אז לפעלתנות וליעילות של הנבחרים העירוניים שלנו? הנה רעיון אחד, בחינם: מדוע שעיריות לא יעמידו, באופן קבוע, לרשות התושבים שלהן את המבנים הציבוריים במהלך השעות - הרבות - שבהן הם עומדים ריקים? מתג"סים, למשל, הפעילים בעיקר בשעות אחרי הצהריים, יכולים לשמש בשעות הבוקר כמקום מפגש לקשישים או להורים וילדים בחופשת לידה; בשעות הערב ניתן לקיים שם הרצאות ושיעורים לקהל הרחב; והמחסנים וחדרי השירות במקום יכולים לסייע באכסון סחורות של קואופרטיבי מזון הצצים באחרונה בערים רבות. לצד המתג"סים ניתן להסב מבנים ציבוריים נטושים, וישנם לא מעטים כאלה, למרכזים שכונתיים למשל למען מוזיקאים ובני נוער חובבי מוזיקה שישתמשו במבנה כאולפן הקלטה, תלמידי בתי הספר שיעבדו בגינה הקהילתית שתוקם על גג הבניין, ומניין שוויוני שיערוך במבנה תפילות משותפות לנשים וגברים. אפשר לחשוב גם נועז יותר ומלהיב יותר (זה קיים במקומות אחרים בעולם!): חללים ציבוריים יושכרו במחיר סמלי לתושבים המעוניינים לערוך אירועים אישיים וציבוריים.

כך כולם מרוויחים: שימוש במבנים הציבוריים מחזק את השכונות והקהילות, הוא גם כמעט ולא כרוך בעלויות, ומבטא היטב את הרעיון והמהות של מבנה *ציבורי* והוא מוזיל משמעותית את יוקר המחיה של תושבים רבים. לא?!

לכל תלמיד/ה יש את הפוטנציאל להצליח / ד"ר עופר סיטבון

בשבוע שעבר התפרסם כי בית הספר שהצליח להגיע ליעד הנכסף של 100% זכאות לבגרות נמצא לא בעומר ולא בסביון ואפילו לא ברמת השרון, אלא ב... בית ג'אן. בניגוד לבתי-ספר אליטיסטיים שונים שגאוותם על אחוזי זכאות גבוהים משכיחה את ההנשרה של תלמידים חלשים ו"בעייתיים" (מנהלת חטיבת הביניים היוקרתית של הבן שלי התגאתה בפתיחת השנה באוזני התלמידים בכך שבית הספר הצליח להפטר מהתלמידים הבעייתיים. תלמידים בחטיבה, כן?), בבית הספר המקיף בבית ג'אן החליטו, באופן מרענן, שלא מוותרים על אף תלמיד - בלי מיונים, בלי הנשרות, בלי הכללות. אז נכון שעדיף היה לחיות בעולם שבו מערכת החינוך מפסיקה להשתעבד למולך של מבחני הבגרות, אבל במצב הדברים הקיים כדאי ללמוד מה עשו כאן נכון. משאבים לא מעטים, כמובן, אך זה לא מספיק. נדרש מאמץ גדול של התלמידים ועבודה סיזיפית של מורים מסורים, וכמובן קהילה שנרתמת כולה למאמץ של הילד ומשפחתו: *It takes a village to raise a child*. אך בעיקר נדרשת הפנמה של התובנה (שאותה ניסח בזמנו יאנוש קורצ'אק) שלכל תלמיד יש פוטנציאל להצליח, כל עוד יש לו את התנאים המתאימים לממש אותו. הנה יעד ראוי למתמודדים בבחירות הקרובות לרשויות המקומיות.

לבחור בהולכי רגל זה לבחור בטוב המשותף / ד"ר יודן רופא

זה שנים שאני מקדיש חלק נכבד מעיסוקי המקצועי להחזרת הכבוד האבוד של הולכי הרגל ברחובות העיר. תמיד הרגשתי שזה חשוב לעיר שמרחב הולכי הרגל שלה יהיה נעים, בטוח, ומעניין - כי כך יותר אנשים ילכו ברחובות, ייפגשו זה עם זה, ייראו מה יש בחנויות שבצד הרחוב, יישבו בבתי קפה, יסתכלו בעוברים ושבים ותיווצר תרבות חיים עירונית.

רק בשנים האחרונות נהייתי מודע לחשיבות של טיפוח מרחב הולכי הרגל מבחינה מוסרית ופוליטית. מדוע? כי כאשר אנחנו הולכים ברגל אנחנו שווים. הילד, האישה, והזקן, המהגרת והתושב, העשיר והענייה, הגבר המכשכש במפתחות הרכב המשפחתי ואשתו הנוסעת בתחבורה הציבורית. כולנו הולכים פחות או יותר באותה מהירות (4-5 קמ"ש), פחות או יותר אותם מרחקים נראים לנו סבירים להליכה יום-יומית (בין 500-300 מ'), כולנו נרטבים מהגשם ומזיעים בשמש.

כאשר אנחנו דואגים לתנאים טובים להליכה ברגל: מדרכות רציפות ושלמות, קדימות בחציית הרחוב, תאורה בלילה וצל ביום, ניקיון ואסתטיקה, חנויות מעניינות לאורך הרחוב, ושקט יחסי מתנועה מהירה ורבה, אנחנו דואגים לא רק לקבוצות המוחלשות ולחסרי הרכב, אלא אנחנו דואגים לכולם. כל הדברים האלה הם בתחום אחריותה של הרשות המקומית, והיא יכולה לעשות רבות לשיפורם. לפתח מרחב הולכי רגל נעים, בטוח ומעניין זה לבחור בטוב המשותף.

שאלות למועמדות/ים לראשות העיר / חנה פנחסי

עדיין מתלבטים במי לבחור לראשות העיר? הנה עוד כמה שאלות שאפשר להציג למועמדים בבחירות המתקרבות:

מתי בפעם האחרונה הגעת לעבודה באוטובוס? עשית קניות בשוק? ניסית לקבל אישור בעירייה? ביקרת בכיתה ושוחחת עם המורים והתלמידים? נסעת בכסא גלגלים במדרכות העיר?...

לרבים מנציגי הציבור שלנו (ברמה המקומית והארצית כאחד) חסר מושג ממשי על החיים של רבים מהתושבים. החוויות האישיות שלהם רחוקות מדי מהחוויות היומיות של הפנסיונרים בעיר, של המשפחות שאינן מצליחות לסגור את החודש, של בני הנוער או של מהגרי העבודה.

תארו לעצמכם מה היה קורה אילו בכנסת היו מחוקקים חוק המחייב את כל מקבלי החלטות להשתמש בתחבורה הציבורית (ולו רק במשך יום אחד בשבוע) האם לא סביר להניח שהתחבורה הציבורית היתה משתפרת פלאים?

אין דרך לימוד טובה מחוויה אישית - אך אין די בה. ראש עיר טוב צריך להיות קשוב למגוון הקולות והצרכים של כל הקהילות בעירו על מנת שיוכל לדאוג לטוב המשותף. הייתי רוצה לבחור בראש עיר שבדרך קבע משוטט ברגל בכל שכונות העיר ומשוחח באופן בלתי אמצעי עם התושבים. ראש עיר שרוצה באמת ובתמים להקשיב לכלל התושבים ולא רק לתומכיו. האם יש כזה? אשמח להכיר.

הסתכלו על רשימת המועמדים/ות ברשימה לה אתם/ן רוצות/ים להצביע / חנה פנחסי

תחשבו על רמי לוי, שמועמד ברשימתו של ניר ברקת לעומת יובי תשומה-כ"ץ מועמדת ברשימתו של אלון גייר בגדרה. גבר עשיר מאד עם אינטרסים עצומים בעירייה, אחד שההתנדבות למעורבות ציבורית נותנת לו עוד כוח, (הוא למשל לא יכול להיות חבר בועדת בניה בהיותו ניגוד עניינים מהלך) לעומת אישה אתיופית, אימא לארבעה ילדים צעירים חסרת משאבים שההתנדבות לעבודה ציבורית בעירייה משמעה קונפליקט עם ההורות התובענית ועם הפרנסה עכשיו, ובשנים הקרובות.

ועכשיו תסתכלו על רשימת המועמדים ברשימה לה אתם שוקלים להצביע.

רק אומרת.

הכותבת לא גרה ירושלים ולא בגדרה.

האם קיימת פוליטיקה שבה לא הכול מכור מראש? / ד"ר אילון שוורץ

בפוליטיקה המקומית יש משהו יצירי, פראי, מפחיד, ברוטאלי. לפעמים נדמה שהיא חיקוי זול של הפוליטיקה הארצית. ההבדל אולי בין פשעים של צוואר לבן וצוואר כחול.

פוליטיקה היא מקצוע אכזרי, זה לא חדש. על מנת לשרוד, צריך להבין את חוקי המשחק, ולנצל אותם לטובתך. גם זה חלק מהמשחק. אבל מי שמכיר את המתרחש ברשויות המקומיות, יודע שבפועל, בשטח יש הפקר. יש יריב מחברה אזרחית? סוגרים תקציבים של העיר לעמותה שממנה הגיע. יש יריבה שצוברת כוח מולי? עוברים על התיק שלה בעירייה מוצאים כל חריגה אפשרית (למשל מרפסת שנסגרה לפני עשר שנים) מטילים קנס מרבי, 'מייבשים' אותה ומרתיעים אותה מלהתמודד מול הכוח השולט. אפשר גם להגיע למועמד דרך הילדים - אי-קבלה לבית ספר או דרישה מהילדה לעבור לבית ספר פחות נחשב.

הדברים האלה נעשים בתחכום רב, והשמועות אומרות שיש מאחוריהן יד מכוונת, אבל מפחיד להילחם נגד כוחנות, ומשפטית, קשה להוכיח את ההאשמה. אבל הדוגמאות רבות כל כך, שאין ספק שזה נפוץ ביותר, פרוץ, וההשפעה כבר מורגשת בשטח: אנשים פורשים מהתמודדות. מחירים אישיים ומשפחתיים שולמו. ואנחנו, הציבור, נשארים עם פוליטיקאים שיוודעים איך לעשות פוליטיקה זולה ומניפולטיבית, ואין בנמצא פוליטיקה נטולת ציניות ונוסכת תקווה שבה לא הכול מכור מראש.

השטח מלא באזרחים אמיצים שעומדים מול הפרץ הזה, שהחליטו לשנות את המציאות המקומית, במחיר כבד מאד אישי ומשפחתי. כי הם הבינו שהמציאות לא תשתנה אם אין מי שיעשה את השינוי. אבל אסור שהם יישארו יכולים לבד. הם צריכים אותנו, ציבור שותפים לדרך, שמוכן ללכת איתם, לתת גב, לשמור להם על הגב.

אפשר לזהות אותם בשטח. בדרך כלל הם חיים שנים בתוך הקהילה. לרוב הם לא אלה ש"עשו לביתם" אלא עשו במשך שנים למען כולנו - בעבודת פרך בשכונות, בקהילות ובמקומות רחוקים מן הזרקורים מתוך אמונה שכך משנים מציאות, בעבודה קשה, חכמה, עם אמפטיה לסובבים אותם. יש פוליטיקה כזאת. היא אפשרית. היא דורשת מועמדות ומועמדים אמיצים. אבל היא גם דורשת אזרחים אמיצים, שיכולים להתעלות מעל הציניות, ולהאמין שדמוקרטיה אינה רק שיטת בחירות, אלא ביטוי ממשי לערכיה של החברה שלנו.

יציאה מהמקום המצומצם שלנו תביא אותנו למקום טוב יותר / חנה פנחסי

אישה צעירה עומדת בחנות אלגנטית ובודקת איך נראים המכנסיים החגיגיים על הבן שלה, שתיכף יחגוג בר מצווה. היא מעיפה מבט במוכר שמביא זוג נוסף ושואלת אותו, כאילו באגביות: "תגיד, למי את מצביע בבחירות?" היא פעילה באחת המפלגות, ומנצלת את ההזדמנות לגרוף עוד קול עבור מועמדת שהיא מעורבת בקמפיין שלה.

למה היא נותנת לבחירות להיכנס למרחב הפרטי הזה בינה לבין הבן שלה ומכנסי הבר-מצווה שלו? מה מניע אותה? מה אכפת לה?

אין לה אינטרס ברור, היא לא תקבל ג'וב בעירייה, והמועמדת שהיא נאבקת עבורה לא תהיה ראש עיר, אולי סגנית. אחרי שתורכב קואליציה יתברר שהדברים שעליהם נאבקה יתגלגלו לאט עד שמשוהו ישתנה. היא יודעת את זה ובכל זאת היא ועוד רבים, רבים אחרים שם.

למה? כי יש רגעים בהם אנחנו מצליחים לזכור שהחיים יכולים להיות גדולים יותר כשנצא מהמקום המצומצם שלנו, ואולי זה קשור לבר מצווה. היא ידעה שחשוב לה שילד הבר מצווה שלה יגדל לתוך עולם טוב וראוי יותר. היא רוצה לדעת שעשתה כל שביכולתה שכך יהיה, חוץ מלקנות לו בגדים. אני מצדיעה לה ולא לפי פעילים אחרים כמותה. ישראל תהפוך בזכותם למקום טוב יותר, לכל הילדים. ובמחשבה שנייה זה קורה, כבר עכשיו.

להיות שותפה/ בעירך / ד"ר ליה אטינגר

לפני כמה רגעים נשמע צלצול בדלת ובכניסה עמדו שני צעירים אוחזים באי-פד במטרה לשכנע אותי להצביע לראש העיר. השיחה הקצרה שניהלתי איתם הזכירה לי מאד שיחות שקיימתי בעבר עם מקדמי מכירות בטלפון שניסו לשכנע אותי לרכוש שירותי אינטרנט, כבלים או טלפון. התחושה היא שהעירייה מתייחסת אלי כאל לקוחה שצריך לרצותה. כמובן שאינני מתנגדת לקבל שירות טוב מהעירייה, נהפוך הוא- ישמח אותי מאד אם כך יהיו פני הדברים. אבל בעיר שלי איני רוצה להיות לקוחה אלא שותפה. הרי אין בכוונתי להחליף את עירי בעיר אחרת כמו שאחליף חברת טלפון שאינה נותנת לי שירות טוב דיו. אני מבקשת ראש עיר ומועצה שיפתחו ערוצים רבים לי ולכל שאר התושבים להיות שותפים. אני רוצה שתהליכי קבלת החלטות יהיו שקופים ופתוחים; שמקבלי החלטות יפנימו שידע רב וחיוני אינו נמצא אצלם אלא בשכונות, ושאי אפשר להגיע להחלטות טובות בלי להקשיב באמת ובתמים לקולות הרבים והמגוונים מהשטח.

התושבים הם שהופכים עיר למקום שטוב לחיות בו; הם שיוצרים את החיים העשירים של העיר. עסקים קטנים, אומנים מקומיים, יזמים חברתיים, מתנדבים בקהילה, בתי ספר בעלי מעוף, תנועות נוער, מועדוני ספורט והרבה ארגונים והתארגנויות נוספים, פורמלים ובלתי פורמלים, הם הנותנים לעיר את ייחודה. העירייה צריכה לסייע להם ולספק להם פלטפורמה טובה לפעילות. היא צריכה לבנות את העיר יחד איתם וברוחם ולא במקומם זה הדבר שרציתי ולא הצלחתי בזמן אמת להסביר לשני הצעירים החביבים שצלצלו בדלתי.

מאמרי דעה
שפורסמו באתר החדשות mynet

דעה: ראש העיר מעודד איחוד, או שיסוי וניכור?

חנה פנחסי ויצחק טרכטינגוט

פורסם: 17.09.13

כשאנחנו בוחרים לרשות המקומית, אנחנו דואגים בדרך כלל לסביבה הקרובה - השכונה, בתי הספר וקו האוטובוס שלנו. אבל כדאי שנשאל גם אם ראש העיר שבעבורו אנחנו מצביעים, ידאג לאחד את הקהילות השונות בעיר - או אולי דווקא לפלג ולהפריד

עיריית מעלה אדומים מבקשת ליצור אזורי בילוי מקומיים, אולם רבים מתושביה שיכולים להרשות לעצמם, יעדיפו לצאת ולבלות במרכז ירושלים ולא לעשות זאת במחיר זול יותר ליד הבית. תושביה החרדים של שכונת רמות הירושלמית יעדיפו להרחיק בתקופת 'בין הזמנים' לגני שעשועים מחוץ למרחב החרדי או

לבלות בקניון מלחה הרחק מהקניון החרדי של רמות. גם הציבור הערבי יעדיף בילוי בחיפה על מפגש עם ערבים בלבד בפעילות קהילתית ברשות המקומית. תופעות אלה מבטאות את הצורך של כולנו לא להסתגר, ולצאת מהאזור המוגן של הקהילה אליה אנחנו שייכים משום שעל אף היותה הבית, השכונה יכולה ליצור גם תחושת חנק. המרחבים הציבוריים מאפשרים לנו לבחור להיות קצת אנונימיים, אפילו זרים, אך זרות זו מאפשרת להתרחק מעט ממוסכמות הקהילתיות, והיא מציעה סוג של חירות שאחרי שטעמנו ממנה אנחנו חוזרים הביתה אל הקהילה, אל הדומים לנו.

ביסודה של חוויה מוכרת זו מונח צורך אנושי כפול: מצד אחד, אנחנו מחפשים שייכות ותחושת ביתיות, שכנים שאיתם יש לנו שפה משותפת רחבה. מצד שני, תמיד יש בנו גם היזקקות למרחב ציבורי פתוח ומאוורר יותר. כולנו היינו רוצים שהחיים יציעו לנו גם וגם, גם קהילה וגם מרחב ציבורי פתוח מאפשר ומצמיח: זה נכון לקיבוץ, ליישוב דתי ולכפר ערבי. יש בדידות בחיים ללא כל קשר לקהילה ומצד שני, קהילה שגבולותיה סגורים עם תחושת שייכות חזקה ללא מרחבים "אחרים" מעודדת קיצוניות, תסכול ואף תוקפנות.

האם נבחר במי שמציע לנו רכבת קלה, המפגישה חרדים, ערבים וחילונים, או מי שמעודד קווי אוטובוס ייחודיים

לקהילות נפרדות? האם בעיר שלנו יש, למשל, מופע זיקוקים קייצי בו בני כל הדתות וכל הגילאים והדתות יביטו יחד לשמים וישאגו "וואו", או יש אירועי תרבות המתאימים רק לחלק מאיתנו ואין לאחרים? ואיך המועמד מקצה מבני ציבור, בשיתוף לכמה קהילות או שהוא הופך שכונות סקטוריאליות לטריטוריות סגורות כאילו אין מחר?

וביחס לרשות המקומית כדאי שנשאל את עצמנו: האם בתוכה פנימה העירייה מפגישה בין סקטורים? ובכלל האם עובדיה מגיעים לכל הקהילות הפזורות העיר? האם יש בעיר שוויון הזדמנויות לכולם? האם עובדי הרווחה של האוכלוסיות השונות, למשל, ערבים, חרדים או עולים, עובדים יחד? האם העירייה נוקטת בשיטת "הפרד ומשול" או ממנפת את יתרונותיה של כל קהילה לטובת כלל התושבים? ובכלל, האם המגע שלנו עם הרשות המקומית רומז לשיתופי פעולה ומפגש או להיפך?

כשאנחנו בוחרים לרשויות המקומיות, אנחנו לרוב מבקשים את טובתנו בסביבה הקרובה לנו: השכונה בה אנחנו גרים, חינוך הילדים שלנו, קו האוטובוס שאנחנו נוסעים בו. כשאנחנו מצביעים כדאי שניזכר ברגעים שאנחנו מבקשים לצאת החוצה מן הקהילה שלנו, כי יש לא מעט תחומים בחיינו בעיר בהם אנחנו תלויים בטוב המשותף לכולנו, שרק באמצעותו החיים של כולנו יהיו טובים וראויים יותר.

חנה פנחסי כתבה דוקטורט במחלקה למגדר באוניברסיטת בר אילן. יצחק טרכטינגוט, הוא סגן מנהל המינהל הקהילתי החרדי רמות בירושלים. שניהם עמיתי מכון שחרית.

סולידריות: חיבורים מפתיעים בבחירות המקומיות

ד"ר עופר סיטבון

פורסם: 30.09.13

הבחירות הקרבות מציפות אל פני השטח מגמות חדשות בחברה הישראלית - קהילות שונות בעיר מתאחדות למען דאגה חברתית משותפת לכלל התושבים. כך למשל, ברחובות, התחברו נציגים משני חלקי העיר, ותיקים עם עולים, מעמד הביניים עם המעמד המוחלש - לרשימה אחת.

בשקט-בשקט, מתחת לרדאר, הבחירות המקומיות הקרבות מציפות אל פני השטח מגמות עומק שהתהוו בחברה הישראלית בשנים האחרונות. במובן עמוק, מדובר בהמשך לניצנים הרבים שהנצו במהלך המחאה החברתית של קיץ 2011, ובהתבגרות המתבטאת במעבר מן המחאה אל נטילת האחריות, מן הרחוב אל הפוליטיקה. בעשרות רשויות מקומיות בכל רחבי הארץ - מירושלים ועד ח'ורה, מירוחם ועד טירת כרמל - התארגנויות חדשות מבקשות להשפיע על סדר היום המקומי מתוך הבנה שזוהי הזירה המרכזית שבה ניתן וראוי לקדם שינוי.

על אף השוני בין ההתארגנויות, קל לשרטט ביניהן מנחה משותף: בניגוד למגמות ההסתגרות המגזרית שפשו בפוליטיקה הישראלית - המקומית והארצית - בעשורים האחרונים, הופעת הרשימות החדשות מבטאת את ההכרה בצורך לפעול למען הטוב המשותף של כלל תושבי העיר, מבלי לפורר את הרקמה העדינה שמחזיקה את הקהילות השונות בעיר יחדיו. "טוב משותף" משמעותו שלילתה של פוליטיקה הבונה עצמה באמצעות סימון אויבים; כינונה של פוליטיקה הכוללת דמוקרטיזציה ושקיפות עירוניות; מדיניות ציבורית מקיימת וקשובה לצרכי התושבים מבחינה כלכלית, חברתית, חינוכית וסביבתית; ועידוד מפגשים וחיבורים בין הקהילות השונות בעיר.

מכון "שחרית" הקים בחודשים האחרונים פלטפורמה ארצית המרשתת בין ההתארגנויות החדשות שחפצות בכך. כך זכיתי לחוות מקרוב בעירי, רחובות, את אחת הדוגמאות המרנינות והמלהיבות ביותר לרוח החדשה הנושבת בפוליטיקה המקומית בישראל. באמצע אוגוסט חברה תנועת "כיכר העיר" המורכבת ממתכננים, אנשי סביבה ואנשי חינוך לתנועת "עוז" המורכבת מפעילים בולטים בקהילה האתיופית הגדולה ברחובות. שתי התנועות, שאינן מסונפות למפלגות קיימות, החליטו להתמודד ברשימה משותפת בבחירות למועצת העיר, בראשותם של אבאי זאודה, יו"ר "עוז", ויערה ספיר, יו"ר "כיכר העיר".

החיבור שנוצר הוא יוצא דופן בכמה מישורים: ראשית, ברמה הסוציולוגית והסמלית - זוהי דוגמא לשיתוף פעולה שוויוני מלא בין צפון העיר לדרומה, בין ותיקים לעולים, בין אנשי מעמד הביניים לנציגי אחת הקבוצות המוחלשות בישראל; שנית, ברמה הארגונית - ההתארגנות החדשה רואה כערך מרכזי את יכולתם של התושבים להשפיע על המדיניות העירונית באמצעות "הצפת" הצעות הנסמכות על הידע הקהילתי והאישי שלהם. נבחר הרשימה מחויבים לשיתוף הציבור גם כלפי פנים תוך היוועצות מתמדת עם פורומים מקצועיים בנושאים שונים (נגישות, חינוך, סביבה ורווחה) אותם מובילים חברי הרשימה, פעילים חברתיים ומומחים. שלישית, וחסוב מכל, ברמה הפוליטית - המהלך צועד אל מעבר לפוליטיקת הזהויות המוכרת: החיבור בין התנועות מבוסס על הסכמה עמוקה שהצורך- החיוני - להגן על הזהויות הקהילתיות והתרבותיות השונות לא צריך לבוא על חשבון קידום הטוב המשותף של כלל תושבי העיר.

בשנים האחרונות זכתה רחובות לכינוי "אוהיו של ישראל" שכן, בדומה למדינה האמריקאית, התפלגות הבוחרים בעיר בשתי מערכות הבחירות האחרונות לכנסת שיקפה כמעט במדויק, לגבי הציבור היהודי, את התוצאות ברמה הארצית. ניתן לקוות שגם במקרה הזה מרחובות תצא תורה, ושאנו חוזים כעת בקדימון לפוליטיקת העתיד של ישראל.

ד"ר עופר סיטבון הוא עמית במכון שחרית לפוליטיקה חדשה ומנהל המכון לאחריות תאגידית במרכז האקדמי למשפט ולעסקים.

לא מספיק לדאוג לעיר - צריך לדאוג למטרופולין

ד"ר יודן רופא

פורסם: 10.10.13

רוב הערים, או המועצות המקומיות בישראל הן לא יותר מאשר שכונות במטרופולין רחב יותר. עד כמה נבחרי הציבור שלנו מוכנים לדאוג לסביבה הרחבה יותר?

הרבה מאוד מהדיונים ומהמצעים של רשימות מקומיות עוסקים בפוליטיקה של עימות בין קבוצות בחברה הישראלית: חילונים נגד חרדים, יהודים נגד ערבים, נוצרים מול מוסלמים, ישראלים מול עובדים זרים.

תושבים מצפים מנבחריהם לפתור להם את בעיית נוכחותו של ה"אחר" מהם בקרבתם ולהרחיק אותו. מצד שני, מבטיחים מועמדים לסייע לבני עדתם, לאומיותם או אמונתם למצוא לעצמם מקום בעיר, שירותים מתאימים, ולהגן עליהם מפני איבת השכנים. אך האם בכך מתמזה הפוליטיקה העירונית? האם היא מספיקה כדי להבטיח איכות חיים בעירנו?

לפני שנתיים יצאנו, מעל למיליון אזרחים, לרחובות בדרישה לצדק חברתי. בראש הדרישות עמד הדיור - אשר מאז רק התייקר, אחריו עמדו שוויון זכויות, נגישות לתעסוקה ושירותים, חינוך חובה לגיל הרך, רווחה ובריאות. שורה שלמה של נושאים, רבים מהם באחריותה החלקית לפחות של הרשות המקומית, אך פתרוןם דורש שיתוף פעולה עם רשויות אחרות במרחב שמסביבן. איכות סביבה, תחבורה, תעסוקה, הכנסות מארנונה, נגישות לשירותים ברמה על מוניציפאלית - ולפעמים גם בתוך העיר, את כולם ניתן וצריך לשפר ואפשר לעשות זאת בין השאר על ידי שיתוף פעולה אזורי ומטרופוליני.

כי רוב הערים, או המועצות המקומיות בישראל הן לא יותר מאשר שכונות במטרופולין רחב יותר. רובנו עובדים, ומקבלים חלק גדול מן השירותים שלהם אנו נזקקים, מחוץ למקום מגורינו. ואם אנו תלויים בהיצע ההזדמנויות והשירותים המצומצם בעירנו - בדרך כלל אנו חיים ברמת חיים נמוכה יותר, ונהנים מפחות הזדמנויות. על כן עלינו לשאול את נבחרי הציבור שלנו - עד כמה אתם מודעים לצורך שלנו בקשרים אל המטרופולין? עד כמה חשבתם על אמצעי התחבורה המחברים בין הישוב, וישובים אחרים במטרופולין? האם אתם מנצלים את יתרונות הישוב במרחב המטרופוליני כדי להשיג הכנסות לתקציב העירוני ועשויים לתרום לרמת החיים של התושבים? עד כמה תדעו לבנות שיתוף פעולה עם ישובים סמוכים - גם אם הם מאוכלסים באנשים שונים מאיתנו.

ואת עצמנו אנחנו צריכים לשאול האם אנחנו מרגישים מזוהים ומזדהים רק עם עירנו הקטנה, או עם האזור כולו - עד כמה אנחנו מרגישים תושבי גוש דן? חיפה והקריות, לב הגליל, ירושלים או צפון הנגב? האם אנחנו יכולים להרגיש את זהות האינטרסים שיש לנו עם תושבי הישוב השכן?

ד"ר יודן רופא, אדריכל, מתכנן ערים ועמית במכון שחרית.

נצרת עילית: חרדים וערבים בעיר אחת

נזיר מג'לי

פורסם: 15.10.13

יחסיהם המורכבים של הקהילה החרדית והקהילה הערבית בנצרת עילית הם בעיה שיש לפתור, ויפה שעה אחת קודם.

למרות שבנצרת הערבית, ישנם עשרה דוכנים של מפעל הפיס, רוב הקליינטים בדוכנים של מפעל הפיס בנצרת עילית היהודית, הם ערבים. אלה הם לא תושבי נצרת הערבים בלבד, אלא תושבי נצרת הערבית שטורחים לעלות מעלה כדי לנסות את המזל. כמה יהודים התלוננו: למה הערבים מחפשים את מזלם דווקא אצלנו? כמה ערבים אומרים: בנצרת עילית ישנם יותר זכויות מאשר נצרת.

עד כאן מגיעה רמת החשדנות בין הצדדים. וזה לא הכול. הסיפור הזה, מלא שנאה ומאבקים, מתגלגל מזה 57 שנים.

נצרת עילית כידוע, הוקמה בשנת 1956 כעיר יהודית. בהתחלה התכוונו להקל על מפקדי צה"ל והשב"כ שפעלו בנצרת ויישובי האזור במסגרת הממשל הצבאי. בנו להם בתים מסובסדים כדי שלא יבזבזו את זמנם בנסיעות ממקום העבודה ליישובים שלהם הפזורים בכל חלקי הארץ. המטרה הורחבה ודוד בן גוריון החליט להפוך אותה לעיר הבירה של הצפון.

חלק ניכר מאדמת נצרת וכפרי הסביבה הופקעו למען המטרה, והתושבים הערביים נאלצו להידחק בתוך מה שנשאר מן האדמה. לדוגמה תושבי נצרת עילית מהווים 45 אלף שיש להם 50 אלף דונם ותושבי נצרת שעברו את סף ה-75 אלף חיים על 14500 דונמים. בנצרת עילית הוקם אזור תעשייה חדיש ומשגשג, הועברו כול משרדי הממשלה חוץ ממס ההכנסה והמשטרה, נבנו הרבה מרכזים מסחריים, גנים, תשתיות ומועדונים. נצרת הערבית הפכה לכפר אחד גדול.

השוני בתנאי החיים, הביא למתחים ומרידות. והרבה שנים חיו כשכנים נושאי מטענים רבים. והדבר היה לזן עשיר של הפוליטיקה הלא נקייה. הרבה דם רע קם בשני הצדדים. וריח הגזענות הסריח.

המחסור במקומות בילוי בנצרת הערבית, הביא את הצעירים שלה למקומות הבילוי בנצרת עילית. המחסור של גנים בנצרת והסביבה הפך את הגנים של נצרת עילית למדרחוב של הספורט הערבי. קומץ לא קטן של צעירים ערבים ויהודים בטלניים ניצלו זאת לחיכוכים, אלה טוענים שהערבים רודפים אחרי הבנות היהודיות ואלה טוענים שיהודים גזעניים תוקפים אותם.

המחסור באדמה ובדיור בנצרת ובכפרי הסביבה דחף את הערבים שמחפשים איכות חיים וסביבה, לעבור לגור בנצרת עילית. מחירי הדיור האמירו לשחקים. יהודי

שמכר דירת בינונית של שלושה חדרים במיליון, קנה חלקת אדמה ביישובי העמק ובנה עליה בית פרטי מרווח והתושבים הערביים מהווים היום כ- 20% מתושבי נצרת עילית. ולפי מיטב הפוליטיקה המקומית של ישראל במאה ה-21, יצא ראש העיר שמעון גבסו בפרויקט להגדלת מספר היהודים בעיר. הוא סיכם עם שר הפנים לשעבר אלי ישי להקים שכונה חרדית על אחת הגבעות הכי קרובות ליישובים הערביים באזור. הפוליטיקאים הערביים הזדעקו. והחלו במאבק נגד. וכך יש לנו מהדורה חדשה של הפוליטיקה הבזויה.

האומנם זאת הדרך היחידה?

אני ערבי תושב נצרת. לא מוכן לגור בנצרת עילית, כי אני אוהב את העיר שלי, אבל לא ניסיתי להניא את אחותי ואת אחייני מכוונתם לקנות בתים בנצרת עילית. תמיד מבקר אצלם, חוץ מיום כיפור שבו הם מכבדים את המנהג היהודי ומבקשים: אל תבואו, כי ביום הזה אין מקום לתנועת רכב. אני ומשפחתי מכירים טוב את חלק מהשכנים היהודיים שלהם.

בחתונה של אחיינתי לפני שנה, קיבל את פני האורחים השכן דוד. הפוליטיקה לא השפיעה עליהם לרעה. הם שכנים טובים. לא היה ביניהם אפילו סכסוך אחד בשני העשורים האחרונים. כל צד יודע את הגבולות שלו. דוד כמו הרבה יהודים סולדים מהשימוש בנושא הערבים בנצרת עילית להסתה גזענית על ידי הפוליטיקאים. המשפחה של אחותי לא מפחדת מהשכונה החדשה של החרדים ומצפה שהיחסים לא ישתנו בעיר בגללה.

אכן, מי שמתנגד להסתה נגד ערבים חייב להתנגד להסתה נגד חרדים או נגד רוסים או נגד כל קהילה אחרת. אנחנו זקוקים לפוליטיקה שונה, פוליטיקה שתדע לאחד וללכד. וזאת לא רק אפשרית. היא קיימת כבר ברמה של השכנים הטובים הרבים בנצרת עילית מכל הקהילות, כולל החרדים שיבואו בברכה.

נזיר מג'לי, סופר, עיתונאי ועמית במכון שחרית.

סדר עדיפויות: התינוקות וראשי העיר

חנה פנחסי

פורסם: 06.10.13

דמיינו ראש עיר מכריז שתינוקות ופעוטות הם גבוה גבוה בסדרי העדיפויות שלו. מבט רחב אל העולם מראה שיש בזה - לא תאמינו - הרבה הגיון כלכלי.

רחל עזריה, שרצה למועצה של עיריית ירושלים, סיפרה שכשנבחרה בפעם הראשונה לעירייה ביקשה להחזיק את התיק של הגיל הרך. היא אמא לילדים צעירים, לה זה היה נראה טבעי ומוכן. נדהם עמד מולה מנהל המשא ומתן ואמר: אז אולי תקחי גם את התיק הווטרינרי?

למה גני ילדים זה עניין כל כך לא נחשב? למה זה לא אטרקטיבי - גם בערים עם משפחות צעירות רבות?

דמיינו ראש עיר מכריז שתינוקות ופעוטות הם גבוה גבוה בסדרי העדיפויות שלו, שהוא יוצר רשת חברתית ומקצועית של כל בעלות המשפחתונים ומציע להן הכשרה ותמיכה, שהוא עושה סקר של גני השעשועים ומשדרג אותם, ושם יהיה גם מפגש עם יועצת הורים, תארו לכם שמרכזי יום של קשישים ימוקמו בסמוך לגנים וזקנים יפגשו את הקטנטנים.

מבט רחב אל העולם מראה שיש בזה - לא תאמינו - הרבה הגיון כלכלי. הילרי קלינטון הכריזה על תחום הגיל הרך כאחד משלושת התחומים שחיוני להשקיע בהם על מנת לשמור על כוחה הכלכלי(!) של ארה"ב. חתן פרס נובל לכלכלה ג'יימס היקמן הראה שכל דולר שמושקע בראשית החיים מחזיר את עצמו לאין ערוך יותר מכל דולר שמושקע בכל השנים האחרות. הסיבה, בעצם, די פשוטה: הצלחה מובילה להצלחה. (כמו שכישלון, אגב, מוביל לכישלון) ככל שנתחיל בגיל צעיר, כך ייטב.

נכון שפוליטיקאים יתקשו להשקיע בפרויקט שפירותיו יבשילו רק כשהפעוטות שמתרוצצים כעת בגינה שכונתית יגדלו, אבל כאן נכנסים ההורים, המשפחות, כלומר אנחנו, שיכולים לכוון את הפוליטיקאים אל המקום הזה שבוער לנו, כי השנים הללו קריטיות. אני מבינה שעל אף שהילדים שלי כבר גדלו, החברה בתוכה יהיו אזרחים בוגרים תהיה חסונה יותר אם יהיה מערך עירוני שיעזור להורים של הקטנטנים של היום להיות מיטיבים יותר. 10 או 15 שנים הוא הבדל הגיל ביני לבין השכנות שלי. הן גדלו להיות אמהות מתוך מה שנצרב בהן כילדות קטנות.

אבל זה גם הרבה יותר מזה: מערך עירוני שתומך במשפחות צעירות הוא לא רק השקעה בעתיד אלא גם בהווה: כי "גיל רך" זה בעצם סיפור על קהילה. המשפחות הצעירות הן הליבה של הקהילה, הן אלה שיוצרות רשתות חברתיות כי בגילאים האלה שכנים, גני שעשועים, מכולת במרחק הליכה, רופא ילדים וטיפת חלב הם מקומות מפגש, תמיכה ורקימת קשרים. על אלה בנויה שכונה, שהיא לבנת היסוד של העיר. (ואולי זה מה שהניע את עזריה?)

משהו שם צריך להשתנות בסדרי העדיפויות של המועמדים. בזכות הפסיכולוגיה המודרנית כבר הפנמנו ששלוש השנים הראשונות של החיים הן קריטיות, אבל רוב העיריות עוד עסוקות עד מעל הראש בשאלות על אזורי רישום שרלוונטיים לגילאי בית-ספר או באחוזי זכאות לבגרות ולא לגיל הרך כלומר, למשפחות. או שאולי כדאי שמהו ישנתה בסדרי העדיפויות שלנו, הבחרים, זה יוכל להשפיע על המועמדים. אמן.

ג.ב. אני לא מזלזלת בוטרינריה.

חנה פנחסי כתבה דוקטורט במחלקה למגדר באוניברסיטת בר אילן, והיא עמיתה במכון שחרית.

טור דעה: האם חייבים לבנות לגובה?

ד"ר ליה אטינגר

פורסם: 08.10.13

יש דרכים רבות לבנות ערים שטוב לחיות בהן, אך רבות מהן צפופות - כי צפיפות מאפשרת לעיר להציע הרבה אפשרויות. לכן, בנייה לגובה היא לא תמיד הפתרון האופטימלי

שטחים פתוחים נתפסים כאחד הגורמים המשפיעים על איכות החיים; ומכיוון שאוכלוסית מדינת ישראל גדלה בהתמדה דומה שהמסקנה המתבקשת היא שחייבים לבנות לגובה. חישוב חשבונאי פשוט יאמר לנו כי אם במקום לבנות בשטח נתון עשרה בניינים בני שתי קומות וארבע דירות בכל בנין, נבנה מגדל יחיד בן עשרים קומות המכיל את כל ארבעים הדירות הרי שנזדקק רק לעשירית משטח הקרקע למגורים וישאר בידינו שטח פתוח רב לשימושים אחרים.

המסקנה הזו נדמית מובנית מאליה אך התבוננות בערים הנמצאות גבוה בדירוג איכות החיים תגלה לנו ששטח פתוח בפני עצמו אינו מרשם לאיכות חיים משופרת בעיר. כשמדובר בשטחים פתוחים האיכות חשובה הרבה יותר מהכמות. שטח פתוח שאינו מנוצל בצורה מושכת ויעילה לא רק שאינו פתרון אלא בלא שימוש יכול עם הזמן להפוך למוזנח ומאיים - ולא זו בלבד שאינו תורם למרקם עירוני רצוי אלא פוגע בו.

כל אחד מאיתנו מכיר דוגמאות רבות לתופעה הזו: שטחים פתוחים בעיר המתמלאים פסולת בנין או עזובה. אבל אפילו אם אנו מסתכלים על מגדלי היוקרה בתל אביב למשל לאורך רחוב פנקס בואך נתיבי איילון, אכן יש שטח פתוח נרחב ומושקע מסביב אליהם, אך למרות כל זאת האם אנו רואים אנשים מאכלסים גינות מטופחות אלה? כמעט ולא.

חייבים לבנות לגובה? (צילום: shutterstock)

הגינות האיכותיות כשלעצמן לכודות בין כבישים רועשים רבי מסלולים, מנותקות מהקשר ומשימושים אחרים של מרקם עירוני דינמי, וכך גם התושבים העשירים

של המגדלים עצמם ממעטים להשתמש בשטח הפתוח והמטופח ליד ביתם ובעצמם מנצלים את הפנאי העירוני שלהם באזורים אחרים המציעים שטחים פתוחים איכותיים בהקשר של עירוניות משולבת גם אם אלו צפופים יותר. תמונת ראי של תופעה זו אנו רואים כמעט בכל עיר שנסתכל עליה - כך אם נבחן את מגדלי הולילנד החדשים בירושלים אל מול השטחים הפתוחים המעטים אך האינטימיים של רחביה או המושבה הגרמנית בירושלים, בהדר הכרמל בחיפה, או בשכונות הותיקות של בת-ים שהיא העיר השנייה בצפיפותה בישראל (אחרי בני-ברק).

זה מאד מפתיע לגלות שערים עם בניה נמוכה יחסית יכולות להגיע לצפיפות גבוהה שלא רק שאינה פוגעת אלא תורמת לאיכות החיים. במרכז פריז צפיפות האוכלוסין גדולה יותר מפי שניים מאשר בתל אביב ואין מקומות רבים כמו פריז בהם מרגישים תחושת מרחב נעימה כל כך ועירוניות תוססת. בפריז הבתים בגובה בינוני 6-8 קומות וביניהם משולבים עסקים קטנים: מאפיה בכל קרן רחוב, בתי קפה ומסעדות, חנויות רבות, תאטראות, אולמות וגלריות ועוד ועוד. כי בסוף היום עיר מוצלחת מורכבת בראש וראשונה לא מבתים וכבישים אלא מבני אדם ופעילותם במרחב.

כמו רוב מימדי התכנון בעיר המפתח הוא קנה המידה הנכון. עירוניות מוצלחת אנו מוצאים בערים המכוונות לאופטימום ולא למקסימום. כל כך מקובל בתרבות שלנו לשאוף למקסימום - מה יותר טבעי מלשאול כיצד למקסם את הפיתוח ועימו את הכנסות העיר ממיסים? הרבה יותר קשה הוא לשאול מתי נכון לעצור? אפשר ללמוד מהדוגמה של אוסלו. אוסלו צומחת במעלה הר אך הפיתוח העירוני נקטע בחדות על ידי פארק ציבורי נרחב ופופלרי מאד. כתוצאה מכך כל הפיתוח של אוסלו הוא כלפי פנים. אין אזורים מוזנחים: כל מגרש או מבנה שנגנש מיד מפותח מחדש לשימוש אחר. אין גם הרבה מכוניות כיוון שלא מוקצה כמעט שטח לחניה ולעומת זאת רבים המדרחובים. זוהי עיר שמצאה את הדרך אל האופטימום אף כי גם בה צפיפות האוכלוסין גדולה מזו של תל אביב.

יש דרכים רבות לבנות ערים שטוב לחיות בהן, אך רבות מהן צפופות - כי צפיפות מאפשרת לעיר להציע הרבה אפשרויות: לתעסוקה, למסחר, לתרבות ולפנאי, וכן תחבורה ציבורית טובה ויעילה. צפיפות המושגת בבניה נמוכה יחסית מאפשרת לשמור על קנה המידה האנושי וכך להפוך את הרחובות והשדרות לנעימים להליכה ושהיה. אפשר לומר שצפיפות טובה מעודדת אנשים לצאת לרחובות, לכיכרות ולגינות וכך היא הופכת עיר לשוקקת חיים ומכניסת אורחים.

ד"ר ליה אטינגר היא עמיתת מכון שחרית.

נא לא להפריע: בעיית התחבורה בראשות המקומית

ד"ר יודן רופא

פורסם: 21.10.13

רוב ראשי העיריות בארץ לא יכולים לקבוע את מדיניות התחבורה בערים. מה הם כן יכולים לעשות? קודם כל לא להפריע

רוב ראשי העיריות בארץ, גם אלה שעומדים בראש העיריות הגדולות ביותר, אינם יכולים לקבוע את מדיניות התחבורה של עירם. התחבורה הציבורית והדרכים הראשיות הן מטרופוליניות וחוצות את גבולות הערים ועל כן הם בידיה של ממשלת ישראל והחברות הממשלתיות השונות שאמורות לטפל בתכנון ובתשתית תחבורתית. בניגוד למשל למה שקורה בנושא איכות הסביבה, ביוב ואשפה אין עדיין שיתוף פעולה מטרופוליני בנושאי תחבורה - ועל כן קשה לתושבים להשפיע דרך נבחריהם על ניהול המערכת.

מה בכל זאת יכול ראש עירייה לעשות? איך יכולה מועצת העיר להשפיע על העדפות תחבורתיות בעיר? ראשית על ידי כך שלא יפריעו. למשרד התחבורה ישנה מדיניות מוצהרת של עידוד התחבורה הציבורית, ההליכה ברגל והנסיעה באופניים. אבל בכל פעם שהמשרד רוצה לפתוח עוד נתיב מיוחד לתחבורה ציבורית (על חשבון כלי רכב פרטיים כמובן) הוא נתקל בהתנגדות מצד ראשי הערים, אלה מצידם בדרך כלל הרבה יותר רגישים להתנגדותם של סוחרים ונהגים, אשר חוששים ששיפור התחבורה הציבורית יהיה על חשבונם, מאשר לרוב הדומם של ילדים, קשישים, נשים וחסרי רכב.

כך זה היה תמיד ובכל מקום, עד שהוכח כי שיפור התחבורה הציבורית והקטנת השטח המוקדש למכוניות וחניה משפרים הן את איכות הסביבה והחיים של התושבים, והן את מאזני הסוחרים ברחובות הראשיים. במחקר שהייתי שותף לו לפני כמה שנים מצאנו כי מעל ל-70% מהעוברים ושבים ברחובות הראשיים של כפר סבא, רעננה ורמת השרון הגיעו אליהם ברגל או בתחבורה ציבורית.

אך כולם עסוקים בלמצוא מקומות לעוד חניה עבור אותו מיעוט המגיע ברכב. על נבחר הציבור לזכור שהם נבחרים של כל הציבור, ולא רק של המיעוט הנוהג ברכב ולדרוש ממשרד התחבורה לשפר את מהירות ואמינות התחבורה הציבורית ביישובם ולא להפריע לו כאשר הוא מנסה לעשות זאת.

מנגד, שיפור מרחב הולכי הרגל ויצירת נתיבי אופניים הם לגמרי בידי הרשות המקומית. נתיבי אופניים אינם צריכים להיות לשעות הפנאי ולילדים, אלא לשרת אנשים כדי להגיע למחוזות חפצם בחיי היום-יום: לעבודה, למרכזי קניות, לבתי הספר ולמוסדות הלימוד העל-תיכוניים.

גם כאן מחויב משרד התחבורה למדיניות תומכת, אך בדרך כלל אין מספיק יוזמה מצד הרשויות המקומיות להרחבת מדרכות, פינוי חניה כדי ליצור מרחבים ציבוריים תוססים, או סלילת שבילי אופניים ברחובות ראשיים ומסוכנים. על ראשי ערים ומועצות מקומיות לאתגר את משרד התחבורה ולדרוש ממנו לסייע להם בתקציבים לפעילות זו.

על מיתון תנועה שמעתם? זהו שם לא מוצלח במיוחד למדיניות שמטרתה לשפר את הבטיחות ואיכות החיים בשכונות מגורים, על ידי הפחתת השטח ברחוב המוקדש למכוניות, הרחבת המדרכות, והצרת המיסעות. היא מעודדת נהגים לנסוע לאט יותר באזורי מגורים - לא, אין מדובר בהכרח בפסי האטה שבהם עושים בארץ שימוש סיטוני, אלא בטיפול בשכונות שלמות כדי להפוך אותן לבטוחות ונעימות יותר להולכי רגל.

עיריות יכולות להכריז על שכונות כאזורי מיתון תנועה ולבצע בהן את הפיתוח ללא כל צורך באישור ממשרד התחבורה - אך בהיעדר לחץ של התושבים וידע בקרב מקבלי ההחלטות ברשויות המקומיות, כמעט ולא התבצעו פרויקטים כאלה בשכונות קיימות בישראל ב-11 השנים מאז שמשרד התחבורה פרסם את ההנחיות ליישומם. אתגרו את ראש העירייה ואת מועצת העיר - דרשו שכונות בטוחות ונעימות בעיר שלכם, הניסיון בעולם מראה שבשכונות כאלה עולה גם ערך הדירות.

דמיינו לעצמכם עיר שבכל רחובותיה, מהקטנים ועד הגדולים, חצי מרחב הרחוב מוקדש להולכי הרגל ולנוסעים באופניים. בעיר כזו הולכי רגל מרגישים בטוחים, ויש להם מרחב גאות להליכה ולבילוי. כאשר יש הולכי רגל ברחובות, המסחר המקומי תוסס יותר, כאשר המסחר המקומי תוסס יותר, צומחים בו יותר עסקים ומקומות עבודה, כאשר הפעילות הכלכלית ערה יותר, ההכנסות של העירייה מארנונה ומאגרות שונות גבוהות יותר, כאשר הכנסות העירייה גבוהות יותר, השירותים שהיא יכולה להעניק לתושביה טובים יותר - זה הקשר בין מרחב ציבורי חי ותוסס, כלכלה מקומית בריאה ואיכות חיים עירונית.

ד"ר יודן רופא, אדריכל, מתכנן ערים ועמית במכון שחרית.

טור דעה: הבחירה בטוב המשותף באלעד

יצחק טרכטינגוט

פורסם: 16.10.13

איננו יודעים מה יהיו בסופו של דבר תוצאות הבחירות באלעד, אך התמיכה המפתיעה של התושבים דווקא בישראל פרוש, איש השטח שאינו נתמך מלמעלה, היא דוגמא וסמל לבחירה טובה, המהווה תופעה מרעננת במגזר החרדי

העיר אלעד עוברת בימים אלו טלטלה של ממש. ראש העירייה היוצא, נציג ש"ס יצחק עידן, אינו מתמודד שנית והמערכת הפוליטית המקומית כמרקחה.

מאז הקמת העיר ב-1998, מקובל היה במפלגות החרדיות שנוציג ש"ס לראשות העירייה הוא המועמד המקובל על כולם. אולי היה זה בגלל האחוז הגבוה של חרדים-ספרדים המתגוררים בעיר, אולי בגלל הבטחות שניתנו בתמורה למפלגות אחרות במקומות אחרים ואולי פשוט כי ש"ס השכילה להעמיד מועמדים ראויים לתפקיד, שזכו באמונם של כל השאר. הסכם זה החזיק מעמד 15 שנה לשביעות רצונם של תושבי העיר

והנה, בבחירות אלו נפל דבר. מיד עם היוודע דבר אי-התמודדותו של עידן לקדנציה נוספת, החלו התרוצצויות למציאת מועמד מחליף. בזה אחר זה העלו ראשי ש"ס שמות של מועמדים שונים, מחברי כנסת ועד ראשי עירייה לשעבר, מאישי ציבור ידועים ועד עסקנים מפלגתיים, שהמשותף לכולם היה דבר היותם מועמדים חיצוניים, שלא היו שותפים לפעילות הציבורית למען פיתוח העיר בשנים האחרונות, רובם אף מתגוררים בעיר אחרת ולא תושבי אלעד.

והנה, להפתעתם של ראשי המפלגות, החלה התקוממות בלתי צפויה. בזה אחר זה הודיעו קהילות בעיר, כי לא משנה מי יהיה מועמד ש"ס הם אינם תומכים בו אלא בישראל פרוש, סגן ראש העירייה הצעיר והנמרץ. פרוש, שהינו תושב מקומי ומזה למעלה מעשור עוסק בפעילות ציבורית למען תושבי העיר, הפך לדמות מוכרת ואמינה בעבור התושבים. על כן מגוון גדול של קהילות חרדיות לצד דתיות לאומיות, אשכנזיות לצד ספרדיות, החליטו להביע תמיכה במועמדותו למרות התנגדות המפלגות.

איננו יודעים מה יהיו בסופו של דבר תוצאות הבחירות באלעד, אך התמיכה המפתיעה של התושבים דווקא באיש השטח שאינו נתמך מלמעלה, היא דוגמא וסמל לבחירה טובה, המהווה תופעה מרעננת במגזר החרדי.

התושבים אומרים "לא" ברור להצנחת מועמדים מבחוץ, ו"כן" לתמיכה במי שלדעתם ידאג לטוב של כלל תושבי העיר. אנו תקווה כי המסר העולה מהעיר אלעד יחלחל גם לערים אחרות, שתושביהן לא יססו לבחור במי שפעיל למען התושבים ומציע דאגה לטוב המשותף של תושבי העיר.

יצחק טרכטינגוט הוא עמית של מכון שחרית.

המערכת לא תפתור את זה - דרושה תרבות של חיים משותפים בעיר.

ד"ר יודן רופא

החברה הישראלית היא אחת החברות המגוונות ביותר בעולם. ישראל היא גם אחת מהארצות הצפופות בעולם. קבוצות שונות באוכלוסייה צומחות בקצב שונה, והתחרות על דיור בישראל ממילא גבוהה - כך שהחיכוך בשכונות ובערים בישראל בין קבוצות אוכלוסייה שונות זו מזו: חילונים וחרדים, יהודים וערבים, מזרחים ואשכנזים, ילידי הארץ ועולים חדשים, עולים חדשים מחבר המדינות ומאתיופיה, הוא כמעט בלתי נמנע. חיכוך זה יוצר בעיה חברתית אמיתית.

לישראלים יש ציפיה שבעיות חברתיות יפתרו מלמעלה, על ידי המערכת הממשלתית או העירונית. אם האחראיים ישבו סביב שולחן עגול וימצאו את האיזון הנכון בין תמריצי שוק וחוקים, אם רק ניתן את התקציבים הדרושים, אם רק נתכנן ונבצע כראוי - יימצא פתרון לכל בעיה. נח לנו, ואנחנו גם רגילים לסמוך על ה"מערכת" לתת מענה, ולא רואים את החלק שלנו ביצירת הבעיה או במציאת הפתרון. אך יש בעיות שאין להן 'פתרון מערכתי', שהן לא מתחילות מלמעלה. בעיה כזו למשל היא בעיית המתחים בין קהילות שונות בעיר. ההפך, כפי שנראה להלן, הדינמיקה של תנועת אוכלוסייה ממגזרים שונים בתוך העיר יוצרת הפרדה בין אוכלוסיות שונות ומקשה על החיים המשותפים. הפתרון המרכזי לדינמיקה זו הוא אנשים. אנשים שיפעלו כנגדה, שייצרו יוזמות של חיים משותפים, שיפעלו לגשר בין פערים ולפתוח ערוצי הידברות, שיטפחו תרבות של כבוד לאחר וסובלנות לשונה.

מחקרים רבים בארה"ב העוסקים ביחסי שחורים ולבנים, ומספר מחקרים בארץ בהקשר של יחסי יהודים וערבים, הראו איך עובדת הדינמיקה הזו. מספר משפחות השייכות למיעוט, גניח חרדים, עוברים לגור בשכונה חילונית. מדובר דווקא באנשים המעוניינים, ומצבם הכלכלי מאפשר להם, לחיות בקרב חילונים. בהתחלה, תושבי השכונה החילונית לא יהיו מוטרדים ממספר מועט של חרדים שבאו לגור בקרבם, על פי המחקרים, סובלנות זו מתקיימת עד שמספרם ישתווה בערך לחלק היחסי שלהם בכלל האוכלוסייה. מנגד מראים אותם המחקרים, שחרדים המעוניינים לחיות בשכונה חילונית לא ירגישו בה בנוח עד שחלקם היחסי בשכונה יהיה בערך כפליים משיעורם באוכלוסייה. מבחינת השכנים החילונים, שיעור כזה של חרדים יהיה כבר יותר ממה שהם מוכנים לסבול, ותחושתם תהיה שהשכונה הולכת ומתחרדת. הם יתחילו לחשוש לאופי חייהם ושכונתם, ולערך נכסיהם. כי, בזמן שאותם חלוצים חרדים מוכנים בתחילה לשלם יותר מערך השוק כדי להיכנס לשכונה חילונית טובה, כאשר עולה מספר החרדים, ותושבי השכונה החילונים מתחילים לחפש קונים לדירותיהם, יורד ערך הנכסים מתחת לערך השוק. כך, עוד לפני שהפכה השכונה החילונית בעבר לחרדית - ואפילו הרוב בה עדיין חילוני, מרגישים בה החילונים במצור, והדינמיקה כבר נוטה לרעתם. השכונה בדרך להתחרדות מלאה.

יש לציין, שגם אותם חלוצים חרדים, אשר היו מעוניינים לחיות בשכונה מעורבת ופתוחה יותר, הפסידו מהתהליך, כי השכונה שממנה יצאו רדפה אחריהם, ושוב הם מוצאים את עצמם חיים בסביבה חרדית לגמרי. חלקם יוותרו על שאיפתם ויישארו לגור בשכונה, וחלקם יצאו שוב לחפש שכונה אחרת שתיתן להם אפשרות לחיים המתאימים להם יותר, וכך יתחילו שוב את מעגל הקסמים.

איך אפשר לעצור את מעגל הקסמים הזה? מעגל אשר תוצאתו הסופית היא שגם במקומות שבהם שכונות מתחילות כמעורבות יחסית, עם השנים הן מקבלות אופי יותר ויותר אחיד. כפי שראינו אי אפשר לסמוך כאן על "כוחות השוק" בלבד, כי כוחות אלה עומדים ביסוד הדינמיקה של הפרדה. גם אי אפשר ולא נכון להגביל את זכותם של אנשים לקנות או לשכור דירה במקום שהם חפצים בו, או לאיים על אנשים שלא ימכרו או ישכירו את דירתם למישהו מקבוצת המיעוט - כי תהיה זו עבירה על זכותם הבסיסית של אנשים לגור איפה שהם מעוניינים לגור, ולעשות ברכושם כרצונם.

הדבר היחידי שניתן לעשות הוא לסרב להיכנס למעגל הקסמים של החשש מהאחר והבריחה מפניו. החלטה זו היא החלטה אישית שעל כל אחד ואחד מתושבי השכונה לקבל בעצמו, אבל פעילות של הרשות ושל הקהילה המקומית יכולה לסייע לפרטים לקבל על עצמם את האחריות הזו. הרשות המקומית יכולה לטפח את איכות החיים והמרחב הציבורי בשכונה, כדי לאותת לתושבים שיש לה עניין לשמור על השכונה והשירותים שבה ברמה גבוהה. הרבה תלוי גם בקהילות עצמן: יצירת קשרים בין מנהיגים מקומיים, כתיבת אמנה לחיים משותפים בשכונה, תוך הבנת צרכי כל אחד מן הצדדים ורגישויותיו, יצירת פורומים משותפים, וארגון אירועי תרבות המזמנים מפגשים והיכרות למנהגיהם ואורחות חייהם של הקבוצות השונות. באמצעות כלים אלה ניתן לטפח תרבות של סובלנות, שבה קבוצת הרוב תהיה מוכנה להכיל את קבוצת המיעוט ולראות בה חלק מן השכונה, או העיר, ומצד שני קבוצת המיעוט תקבל על עצמה מגבלות מבחינת הביטוי שלה במרחב הציבורי.

כנראה שהדחף הרכושני, החשש מהאחר והשונה ומנגנוני השוק יפעלו תמיד ליצור הפרדה בין אוכלוסיות שונות זו מזו. הפרדה אשר תגביר את החשש והעוינות בין אוכלוסיות שונות בעיר. אך הפתרון לכך איננו בחיזוק ההפרדה והנצחתה באמצעות תכנון ומדיניות עירונית ליצירת גיטאות הומוגניות נפרדים, או בהתפרקות כללית מערכים קבוצתיים ייחודיים ויצירת חברה הומוגנית וסטנדרטית. חיים משותפים, ותרבות של סובלנות הם אפשריים, גם אם הם תמיד ארעיים ותלויים על בלימה. יצירתם של חיים אלה תלוייה בבנייה יום יומית של התרבות הזו, ובבחירה של כולנו לחיות לצד אנשים אחרים מאתנו תוך חיפוש הטוב המשותף לכולנו.

ד"ר יודן רופא, אדריכל, מתכנן ערים ועמית במכון שחרית.

הבחירות לרשויות המקומיות הערביות: בין החמולתיות לחלופה האזרחית

עו"ד איימן עודה

בשנות השישים פרצו תגרות אלימות בין בני שתי חמולות מכפר פנא. תופיק זיאד, המשורר הדגול, רצה לטלטל אותם בהתייחסותו אליהם לא רק כבני שתי חמולות, אלא גם כבני אותו עם, אותה ישות, אותה היסטוריה, אותם מקורות פרנסה, אותן שאיפות ואותו קורבן של מדיניות השלטון המרכזי. הוא כתב שיר ששמו הוא שם של אדם אחד המורכב מהשמות של שתי החמולות - עוואד אל-אמארה, וכך נכתב בשיר:

"עוואד אל-אמארה היה טוב לב, אציל נפש, אמיץ/האכיל את האדמה בהיותה רעבה, מצח וזרוע".

זוהי תמצית העמדה שאותה רואים האנשים באותו צד של המתרס, והשלטון - בצדו השני, וזהו הניגוד לאיבה האומללה בין בני החמולות בכפרים הערבים בחודשיים של מערכת הבחירות לרשויות המקומיות.

לאותו כפר הגיע אמנון לין, ראש המחלקה הערבית של מפלגת מפא"י, וביקש מהחמולה הראשונה להצביע 'מפא"י' באותיות עבריות, ומהחמולה השנייה להצביע 'מפא"י' באותיות ערביות, זאת כדי לדעת מי מהן חזקה יותר. בני שתי החמולות התחרו אפוא ביניהם והציתו את אש החמולתיות שיש בה כדי להועיל לאדם זה או אחר ולבני פמלייתם, אולם מי ששילם את המחיר היו בני המשפחות הפשוטים.

הנכנס לכפרים הערבים בתקופת הבחירות רואה בבירור שהחמולתיות שולטת ביד רמה על הרוב המוחלט של יישובים הערביים.

***

זמן קצר לאחר הנכבה קיבלה החמולתיות זהות הגנתית חשובה בהתמודדותה עם האדון החדש ועם החשש מפני הלא נודע והמצוקה הכלכלית. היא הייתה קו ההגנה הישיר על הפרטים באותן שנים מתוחות. בתחילת שנות השבעים נחלשה החמולתיות כתוצאה משלושה גורמים:

1. החברה הפכה לחברת פועלים לאחר שהופקעו אדמותיה. האיכר, שקשור לאדמות המשפחה, נוטה יותר לחמולתיות מאשר הפועל שמקבל ישירות את משכורתו.

2. הגאות הלאומית הגדולה שאפיינה את שנות השבעים.

3. כתוצאה משינויים חברתיים - כלכליים - פוליטיים, ובראשם הפקעת קרקעות וגידול בשיעור המשכילים, חלה התערות חברתית בין החמולות. לא הייתה עוד משפחה עשירה לגמרי, ואחרת - ענייה לגמרי, ולא היו עוד הבדלים בין החמולות במקצועות, בתחומי העניין ובטעם. כמו כן הייתה פתיחות גדולה יותר באשר לנישואין ולשמירה על הייחוס המשפחתי.

אף כי החמולתיות נחלשה, הבחירות לרשויות המקומיות הציתו אותה מחדש, שכן בחירות אלה הן בחירות למקום העבודה ולפקידות הגבוהה בכל יישוב. חלק מבני המשפחה רוצים לקבל שירותים בדרכים עקיפות ומהירות, ומה שבוודאי לא פחות חשוב הוא המעמד המוראלי של החמולה - הכבוד! אמנם העדתיות מסוכנת יותר מהחמולתיות, שכן היא מהווה חלופה להשתייכות לאומית כוללת. אולם החמולתיות היא סימן ההיכר בבחירות לרשויות המקומיות, והיא זו שמכרסמת ברוב המוחלט של הכפרים הערבים, שכן השתייכותם הדתית של יישובי הנגב והמשולש היא אחת, ומחצית מתושבי הכפרים בגליל גם הם בני דת אחת - מוסלמים, נוצרים, דרוזים. במרבית שאר הכפרים אין איזון מספרי בין בני הדתות השונות, וכך מצטמצם השיח העדתי בעל השפעה במספר מועט של יישובים ערביים.

הבחירות, שנראה כי הן מעלות את קרנה של החמולה, פוגעות למעשה באינטימיות של המשפחה, שכן הן הופכות את יחסי הקרבה החמים והנאמנים בין בני המשפחה ליחסים של קנאות ואינטרסים יבשים ומחושבים. באמצעות "הפריימריז בתוך החמולה" נגזלת הזהות השורשית על-ידי מודרניזציה מעוותת, נוצרת חברה אומללה ומתגלעים מאבקים פנימיים בתוך החמולה האחת. החמולתיות משבשת את ההשתרעות האופקית של המפלגות והמגמות הפוליטיות והחברתיות, מחנכת לתחבלנות ומאלצת את ראש הרשות הנבחר לפעול לטובת החמולה שלו במינניים, בהנחות, במענקים, ב"הפקעות למען אינטרס הציבורי" ועוד. לפיכך מהווה החמולתיות ניגוד גמור למושג "האדם המתאים במקום המתאים", מטילה דופי בערכי ההגינות וב"האינטרס הציבורי", מזלזלת באמון של החברה הערבית בעצמה, ומקבעת את הייאוש מאפשרות של ביצוע תכנית לאומית מקיפה. אמנם קיימות הצלחות של יחידים, אך יש בכך משום כישלון של החברה.

מבט אל העתיד ותפקידן של המפלגות

התכנית הלאומית כשלעצמה לא תשים קץ לחמולתיות. הבסיס הוא ההתפתחויות החומריות המוחשיות. השלטון המקומי זכה במרכזיות יתרה בשנות התשעים כאשר הוא התפתח והתרבו מחלקותיו. כמו כן בתחילת שנות התשעים נסוגה הגאות הלאומית, דבר שמסביר את עליית קרנה של החמולתיות והעלייה באחוז המצביעים ב- 15% ביחס לשנות השמונים (ע'אנם, אבו שרקיה, נובמבר 2003). אני סבור שהשלטון המקומי ימשיך להיות מרכזי, אך ייבד את מרכזיותו היתרה בשנים הבאות, ואז לא יהיה לו מונופול על מקומות העבודה הגדולים, וכמו כן יכולתו למנות פקידיים בנוסף ל"הפקידיים הקבועים" תהיה מוגבלת. ההפרטה החלישה את השפעתו, והוא איבד מחלקות שלמות. מעמדו של ראש הרשות והשפעתו לא נשארו כפי שהיו עם קיומם של החוקים, הפיקוח הצמוד והמחמיר על ארגונים, מכרזים והחשב המלווה, ואפשרויות הפנייה לבית המשפט, עד כי משרתו של ראש הרשות הפכה למשרה רשמית לא מעשית בחלק מהעניינים ובחלק מהיישובים. כמו כן הגידול במעמד הביניים, התרבות הקבוצות המשכילות והביקורתיות בכל יישוב, קיום שפע של אמצעי תקשורת מקומיים וארציים החילוץ המהיר של ראשי הרשויות, שרובם מתחלפים לאחר קדנציה אחת, כל אלה צמצמו את מרכזיותו היתרה של השלטון ברשויות המקומיות, שברובן עלה שיעור ההצבעה על 90%, וששפכו מיליוני שקלים במערכות הבחירות שלהן.

על המפלגות והמסגרות האזרחיות להביט לעבר העתיד הקרוב ולהנהיג שיטה לאומית דמוקרטית בבחירות לרשויות המקומיות, דבר שהוא בניגוד מוחלט למה שעשו כמה מפלגות ותנועות כאשר התחמקו מאחריות כבדה זו. האי-מדיניות מקבעת את המדיניות הנוכחית ואת המציאות הנוכחית החמורה, שכן הטבע אינו סובל ריק.

עו"ד איימן עודה, עמית מכון שחרית.

מסמכי מדיניות

מגטאות לפסיפס של קהילות - חיים משותפים יחד, לא בלתי אפשרי חנה פנחסי ויצחק טרכטינגוט

רקע

בבואנו לנקוט עמדה בכל הנוגע לפוליטיקה מקומית, אנו מניחים כי תפקידה של קהילה הוא לאפשר שייכות וחיים בעלי תוכן ומשמעות בהיותה המצע לביטוי הזהות שלנו על הערכים, המנהגים והתרבות החיוניים לנו. מאידך, גטאות של קהילות מסתגרות, פוגעים בתושביהם, מקטבים ומנכרים את הקהילות זו מזו, ופוגעים בסולידריות. על כן, לרשות המקומית יש תפקיד חיוני ביצירת איזון נכון בין טיפוח כל קהילה לבין יצירת מרחבים ציבוריים משותפים, יצירת הזדמנויות של מפגש בין שכונות ובתוכן.

הפרדה בין קהילות ומגורים ביישובים הומוגניים, נפוצה בישראל מאז קום המדינה בקיבוצים, במושבים, עיירות פיתוח, ובהמשך במצפים. בעשורים האחרונים בולטת התופעה במיוחד ביישובים חרדים כמו אלעד וביתר עלית, ובשכונות חרדיות מובהקות בתוך הערים כמו באשדוד, פתח-תקווה ורחובות. מסמך זה מתמקד בחברה החרדית המתמודדת עם שאלת ההתבדלות באופן ייחודי אולם אנו מאמינים כי תפיסת העולם העולה ממנו רלוונטית גם לציבורים נוספים.

החברה החרדית גדולה וזקוקה למרחבים חדשים. הקודים החברתיים של חברה זו העצימו במשך שנים רבות את מגמת ההתבדלות, הן מכלל החברה הישראלית והן התבדלות של קהילות שונות בתוך החברה החרדית: בין אשכנזים לספרדים, ליטאים וחסידים ובין חסידויות. באופן קונקרטי, משמעות תופעות אלה היא, כי משפחה חרדית המבקשת לגור בשכונה שיש בה ציבור חרדי גדול תהיה מוכנה לשלם עבור דירה סכום גבוה יותר ממשפחה חילונית השוקלת לגור באותה שכונה. ההבנה של ציבור חילוני ודתי-לאומי את מגמת ההתכנסות החרדית פנימה מעודדת נסיגה של ציבורים אלה מאזורים חרדיים, וויתור מראש על יצירת אזורים עירוניים מעורבים.

מגמתו של מסמך זה היא להציע כיווני פעולה שיתמכו במגמה נגדית העוברת על החברה החרדית בשנים האחרונות: פתיחות ומוטיבציה להשתלב בחברה הכללית. חוסר האמון והחרדה שנוצרו בעבר מקשים על הישראלים להבחין במגמה הנמצאת בצעדיה הראשוניים והדרמטיים, שגשוגן של שכונות מעורבות בחרדים ואחרים תפתח מתוך מגמה חיונית זו, תחזק אותה ותצמצם את ההסתגרות הפנים-חרדית.

ההפרדה הטוטלית בין קהילות מעודדת כוחות שמרנים המעוניינים להקצין ולבדל את הקהילה תוך כפייה בכח של אורחות חיים על בני הקהילה ואחרים. כך מתפתחות תופעות כמו הדרת נשים ואלימות בתוך הקהילה ומחוצה לה. לעומתם, חרדים המתגוררים בשכונות מעורבות מפנימים את אורחות החיים של שכניהם. הם מכבדים את הבחירה לנסוע בשבת גם אם הם רואים בה עברה על תורת ישראל, הם חשים כי שכניהם מכבדים את אורחות חייהם, ורואים את יתרונותיו של מרחב ציבורי משותף, מתוכו מתאפשרים חיים משותפים.

עיר מעורבת ופוליטיקאים מקומיים: אתגר מול הזדמנות

בעיני מעצבי המדיניות העירונית יש לשכונות נפרדות יתרונות קורצים. קל לספק שירותים מוניציפאליים ופעילויות תרבות ופנאי המותאמים בדיוק לצרכי התושבים, פשוט יותר לתכנן לטווח ארוך את פיתוח השטחים הציבוריים ומבני הציבור, וישנה מנהיגות מרכזית והומוגנית שאפשר לנהל דיאלוג איתה על פיתוח השכונה והובלת פרויקטים לתועלת התושבים. שכונה הומוגנית גם מאפשרת לייצר תחומי ההתמחות לאוכלוסייה המקומית ולנצל אותם לטובת פיתוח העיר, כגון תיירות או מוסדות אקדמאים לחרדים.

אולם להפרדה במתן שירותים לאוכלוסיות שונות המתגוררות בנפרד ישנם חסרונות. לעיתים קרובות נדרשת העירייה להכפיל משאבים כדי לתת שירות יעיל ומתאים לאוכלוסיות שונות. למשל, קו תחבורה ציבורית ממרכז העיר לשכונות פרבריות, יופעל בשכונה החילונית בשעות פעילות מוקדמות בעוד לשכונה החרדית יידרשו שעות פעילות מאוחרות. כאשר השכונה מעורבת ירוויחו כולם תחבורה ציבורית גמישה וזמינה.

מעל הכל, בטווח הארוך הניתוק בין קהילות טומן בחובו סכנות לתושבי העיר ומעבר לה. צורת מגורים זו מגביהה את חומות הניכור, מעמיקה עוד את השסע החברתי ומערערת את הזיקה והסולידריות עם החברה כולה. במסמך זה, אנו מנסים להצביע על האתגרים העומדים בפני קברניטי העיר המעוניינים להגביר את ההטרוגניות בשכונות וליצור עירוב, דיאלוג ושיתופיות בונה בין חרדים, דתיים וחילוניים, להלן נציע מספר עקרונות וכיווני פעולה ליישום מהלך כזה.

הטרוגניזציה של אוכלוסייה: הטוב המשותף

העיקרון המוביל של חיים עירוניים משותפים הוא הגדלה וטיפוח של מרחב ציבורי המתאים לצרכים של כלל התושבים ומאפשר לכולם לחוש שייכות. דוגמאות למרחבים כאלה אפשר למצוא בירושלים בפארק המסילה, ובמרכז קניות בממילא. אין כאן פריצה של "קווים אדומים" מבחינת החברה החרדית והם תשתית טובה לעירוניות פורחת ומאפשרים מצע לחיי תרבות של עיר.

עקרון שני נוגע לעידודן של שכונות מעורבות על-פני גטאות הומוגנים. מחקרים מראים כי קהילות חרדיות אינן נתפסות כאיום כאשר הן משתלבות במרקם רחב וגדול יותר מהן. מודל כזה יש, למשל, בשכונת קטמון הירושלמית ובמרכז תל-אביב. למרות שתושביה החרדים מקימים משפחות גדולות, מראם חרדי ומספרם גדל, ואף-ע-פי-כן הם אינם מהווים איום על שאר תושבי השכונה. זאת לעומת שכונות מעורבות אחרות כדוגמת רמות, רמת אשכול וקרית יובל, בהן מסלים קונפליקט בין הקהילות. ברור כי בשכונה בה מלכתחילה התפתחה קהילה חרדית גדולה בטריטוריה סגורה שבה המעבר בין האיזורים נוקשה ומאיים. לעומת זאת, השתלבות של חרדים בתוך שכונה הטרוגנית מאפשר אימוץ דפוסי החיים המשותפים הנוהגים בשכונה וסובלנות כלפי תרבויות אחרות. תופעה זו אינה ייחודית לקהילות חרדיות והיא מתרחשת גם בשכונות חילוניות הומוגניות שתושביהן מתקשים לגלות סובלנות כלפי בני תרבויות אחרות המגיעים להתגורר במחיצתם.

לרשות המקומית תפקיד מרכזי בעידוד מגמות אלה. מדיניות עירונית המבקשת לטפח שכונות בהן קהילות שונות חיות בשלום זו לצד זו צריכה לקחת בחשבון שינויים בקצב הצמיחה השונה של כל קהילה. המפתח המרכזי הוא במדיניות שקופה ומשתפת בכל הנוגע למבנים ושטחים ציבוריים, וכן בפיתוח מערכת אכיפה החלטית כנגד כל ניסיון לכפות שינוי אורח החיים בעיר. ברור כי זהו נושא טעון מתחים ומצריך ניהול קונפליקט בטווח ארוך אולם, היכולת למסגר את המאבק על המשאבים המוגבלים בתוך ראייה של הטוב המשותף וכהזדמנות לטיפוח חיים ביחד הוא מבחנה של הרשות המקומית.

המנגנונים ודרכי הפעולה המוצעים להלן יאפשרו לקברניטי העיר לייצר אינטראקציה ומפגש בין התושבים. עיר בה יש מארג של הזדמנויות למפגשים בין בני קהילות שונות מטפחת חיים משותפים מרכזת את המרחב הציבורי ומגדילה, בסופו של דבר, את השכונות המעורבות. מנגנונים אלו נחלקים לשלושה סוגים: מנגנונים ממלכתיים- מוניציפאליים, חברתיים- קהילתיים וכלכליים- עסקיים

מנגנונים ממלכתיים-מוניציפאליים

הרשות המקומית כנותנת שירותים יכולה לתרום באופן משמעותי לעידוד מפגש וקשר בלתי אמצעי בין קהילות לפחות בשלוש דרכים משלימות:

● מתן שירותים לבני קהילות שונות יחד

בנוסף לשירותים העירוניים ניתנים לתושבים בצורה מרוכזת בעירייה, יש לפתוח את מוקדי שירות של העיריה המפוזרים בשכונות לכלל התושבים. כך גם בשירותים ממלכתיים כמו ביטוח לאומי, לשכות תעסוקה, לשכות רווחה שכונתיות, ועוד. שינוי זה פותח דלת בכל שכונה לתושבי שכונות סמוכות.

● נותני שירות מכל המגזרים

בהתאם, רצוי שהשירות העירוני-ציבורי הניתן לתושבי העיר, יכלול פקידים בני כל הקהילות המרכיבות את האוכלוסייה. כך למשל, יש לצרף לסגל הפקידים בעירייה גם ערבים, חרדים, אתיופים ובני מגזרי-מיעוט אחרים, הנמצאים בתת-ייצוג בשירות העירוני. בכך תוכל העירייה לתת שירות יעיל ומתאים לכולם, והאינטראקציה הבין-קהילתית תגבר.

● העמקת הידע של נותני השירותים העירוניים באורחות חייהם של בני כל הקהילות

החשיפה לשונות תצמצם מתחים ותקדם מתן שירות טוב יותר לתושבים, יהיו חשופים גם לשונה ויפחת הקונפליקט. זאת באמצעות פעילות הסברתית ופעילות משותפת יחד. כך, תשדר העירייה דאגה לטוב המשותף ולא תטפח פיצול וסקטוריאליזם.

הרשות העירונית יכולה לפעול גם במישורים נוספים :

● **מדיניות ברורה בנוגע לשינוי דמוגרפי**

פיתוח מנגנון בו שותפים נציגי כל הקהילות בשכונה שיאפשר גיבוש מדיניות ברורה לגבי שטחים ציבוריים, מבני ציבור, אופי המרחב הציבורי בעיר, ואפשרויות שונות לשינויים בהסכמה. מטרת מנגנון זה להוות אלטרנטיבה לקולות המלבים 'מאבק טריטוריאלי'.

● **קווי תחבורה ציבורית משותפים**

אוטובוסים פרבריים שישרתו בני קהילות שונות יחד, עשויים להגביר את האינטראקציה וההיכרות, להפחית קונפליקטים ולהוות טריטוריה בה כולם יוכלו להרגיש נוח. כך ברכבת הקלה בירושלים אליה עולים יהודים, ערבים, חילונים, חרדים ודתיים, ובה מכובדים צרכיהם של כל המגזרים.

מנגנונים חברתיים-קהילתיים

● **פיתוח מרחב ציבורי לפעילות רב-קהילתית יחד**

הקמת גינות, פארקים ומרכזי קניות ובילוי, שמאפייניהם יותאמו לכל האוכלוסיות. אלו יהוו מקום מפגש לתושבים והתנסות חיובית בחיים יחד. גם פארק כושר המשולב במתקנים לילדים, וקניון שכונתי אליו יוכנסו עסקים המשרתים קהילות שונות בתמהיל משותף יכולים לקדם חיים משותפים.

● **פעילות תרבות ופנאי משותפת**

הרשות המקומית תיזום פעילות שתתאים להשתתפותם של בני כל הקהילות, ותעסוק בזרות הלאומית ובנרטיב המשותף, המאחד ומחבר את כל תושבי העיר. כך למשל יכולה העירייה לעודד הופעות ופעילויות הקשורות לאיכות הסביבה, לזהירות בדרכים, להתנהגות בשעת חירום, פיתוח חזון שכונתי, ועוד נושאים משותפים, כאשר הפעילות תתאים לכללים ולצרכים של כל הקהילות.

● **עידוד הקמת מנהיגות ציבורית בין-קהילתית משותפת שתייצג את התושבים מול העירייה**

מנהיגות זו תיבחר באופן דמוקרטי על ידי התושבים ויכללו בה נציגים מקהילות שונות, וכך יעסקו התושבים יחד מול העירייה בכל הנושאים המשותפים, כמו: בטחון, תחבורה, שיפור פני העיר, תברואה, פיתוח כלכלי, ועוד. האחריות המשותפת תיצור היכרות ודיאלוג, ותטופח האפשרות לחיים משותפים.

● **הקמת מנגנון מוסכם לפתרון קונפליקטים בין קהילות**

מנהיגות קהילתית משותפת תוכל להתמודד עם קונפליקטים לפני שהוסלמו ולא תאפשר לגורמים קיצוניים ללבות את האש. כך תוצר אוירה השוללת כפייה הדדית ודיבור בשפה של 'סכום אפס' מתוך הבנה, שאין ביכולתנו לשנות את המציאות לחלוטין ושיתוף פעולה יכול להיות, לא פעם, רווחי עבור כולם.

● **כבוד הדדי ברמה הפרטית והציבורית**

העירייה תשקיע באמצעי החינוך והתקשורת העומדים לרשותה, בטיפוח כבוד הדדי כלפי כל קהילה והתחשבות במישור הפרטי והציבורי בצרכי הקהילות האחרות. זאת, מתוך המנהליים החינוכיים והתרבותיים שלרשותה שיעבדו ברמה השכונתית והרמה העירונית.

● **שיתוף פעולה עם רשויות מקומיות סמוכות**

המגוון הקהילתי של העיר, לעיתים תואם ולעיתים משלים לזה של רשויות מקומיות סמוכות. עידוד מפגשים בין התושבים ויוזמות אזוריות משותפות עשויים להגביר את החיבור וההיכרות בין קהילות שונות.

מנגנונים עסקיים-כלכליים

● **ראיית כל מגזר כמשאב ושימוש ביתרונותיו וחוזקותיו לפיתוח העיר**

כך למשל, אם הקהילה החילונית מבוססת כלכלית בעוד רבים בקהילה החרדית מחפשים עבודה, ניתן לפתח יזמות משותפת שתגביר את חוסנה הכלכלי של העיר. כמו-כן עיר שבה שכונות חרדיות ותיקות המושכות תיירות בעיקר בימי סליחות וחגים, על העירייה לעודד פיתוח התיירות לאזור זה, מפירותיה ייהנו בני כל האוכלוסיות המתגוררות בעיר.

● **פיתוח מקומות עבודה משותפים**

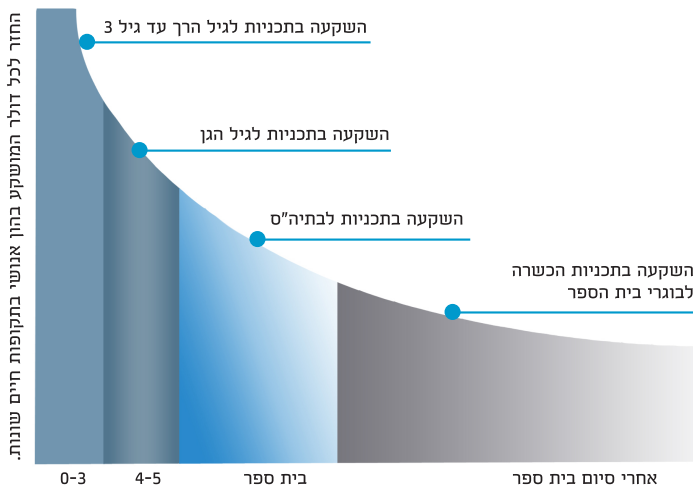
מעבר ליתרון הכלכלי שיפיקו כל הקהילות מפיתוח מקומות עבודה חדשים, הרי שעבודה משותפת של בני קהילות שונות יחד מאפשרת מפגש אישי בלתי-אמצעי בין אנשים מרקע שונה, הגברת ההיכרות והאימון המשותף ולקידוח אחריות יחד על נושאים שונים. מחקרים הראו כי בני החברה החרדית היוצאים לעבודה, דוגלים יותר באוריינטציה של שילוב בחברה הכללית ונוטים ליתר סובלנות וגישה חיובית כלפי בני קהילות אחרות.

השקעה בראשית החיים - מפתח לעיר משגשגת ולשיוויון הזדמנויות

ד"ר ליה אטינגר

איכות מערכת החינוך היא אחד השיקולים המרכזיים של בוחרים בבחירות המקומיות. לא מעט הורים שוקלים שינוי מקום מגורים כדי להבטיח חינוך טוב יותר לילדיהם. אין זה פלא שמועמדים מרבים בהצהרות ובהבטחות הקשורות לחינוך, אך מפתיע שאין דגש רב על הגיל הרך ובמיוחד על שלוש השנים הראשונות. אין תקופה בחיים בה אנחנו לומדים יותר מאשר בילדות המוקדמת. המחקר העדכני מלמד עד כמה חשובה ההשקעה בגיל הרך ומדינות רבות בעולם מאמצות מדיניות המוקדמת תובנה זו. בסין לדוגמה התחייבו לספק ל-70% מהילדים 3 שנות חינוך בגן עד שנת 2020. בארה"ב הילרי קלינטון הכריזה לאחרונה על השקעה בגיל הרך כאחד משלושת התחומים שהיא מקדמת והסבירה שדווקא השקעה בתחום זה חיונית על מנת לשמר את התחרותיות הכלכלית של ארה"ב. גם בישראל החליטה הממשלה שהחל משנת הלימודים תשע"ג יחל יישומו של החוק (שנחקק כבר ב-1984) הקובע שיש לספק חינוך חינוך בגנים הציבוריים לילדים בני 3-4. זהו צעד חשוב בכיוון הנכון אך אין די בכך. הילדות המוקדמת היא התשתית לעתיד, עליה נבנים הבריאות, הרווחה והכישורים החברתיים של האדם הבוגר. כאשר ילדים נכנסים לגן במערכת החינוך הפורמלי הפערים ביניהם בכישורים חברתיים וקוגניטיביים כבר גדולים מאד ומערכת החינוך אינה מצליחה לצמצם את הפערים הללו. בנייר זה נתייחס על כן לשנים הראשונות (מטרם הלידה ועד גיל 3) ונבחן מה רשות מקומית יכולה לעשות על מנת לסייע להורים ולקהילות להעניק את המיטב לפעוטות ולבנות תשתית מוצקה להמשך התפתחותם.

מחקרים רבים (למשל של חתן פרס הנובל בכלכלה ג'ימס היקמן) הראו שמאד משתלם להשקיע בגיל הרך, ולא רק למשפחות אלא לחברה בכללותה. ההחזר לדולר המושקע בתוכניות לראשית החיים הוא גבוה יותר מהחזר לדולר המושקע במערכת החינוך מגן חובה ועד לתיכון, ובתוכניות הכשרה בשלבים מאוחרים ביותר בחיים (ראו תמונה).

חשוב במיוחד להדגיש שהרווח אינו רק אישי (שכר עתידי גבוה יותר לאדם עצמו) או מניעתי (חיסכון בתוכניות של חינוך מיוחד ושל טיפול בפשיעה), אלא זהו רווח לחברה כולה. לא במקרה כורכת הילרי קלינטון את ההשקעה בחינוך בגיל הרך עם התחרותיות הכלכלית. עליה בהשכלה ובכישורים תורמת לא רק לאדם עצמו אלא גם לסביבתו. המארג הכולל של היכולות והכישורים של האוכלוסיה המקומית הוא המאפשר הקמת עסקים וארגונים משגשגים. היכולת של אדם לפעול וליצור תלויה בתשתית האנושית המקומית. עליה ברמת החינוך תורמת משמעותית לשגשוג של ערים ואזורים.

דומה שאינטואיטיבית כולם מבינים שחשוב להשקיע בגיל הרך אך למרות זאת תוצאות המחקרים מפתיעות שכן השקעה קטנה יחסית בגיל הרך מובילה להשפעה גדולה לאחר שנים רבות. מחקרים ארוכי טווח הראו שההשפעה של תוכניות התערבות מסוימות בגיל הרך נשמרה גם כאשר הנחקרים הגיעו לגיל 25 עד 40. תוכנית איכותית של שלוש שעות ביום בלבד במשך שנה אחת בגיל 4 יכולה להגדיל שנים רבות לאחר מכן ב- 60% את ההכנסה של אדם שגדל במשפחה מוחלשת!

אפשר להסביר את ההשפעה ארוכת הטווח הזו רק אם מבינים את הדינמיקה של ההתפתחות. חשוב להבין שכישורים מולידים כישורים והצלחה מובילה להצלחה. אלו מעגלי משוב המעצימים את עצמם. הצלחה ותחושת מסוגלות בגיל הרך יוצרת מומנטום הממשיך לאורך החיים. לעומת זאת הפערים שנוצרו בגיל הרך, מובילים לכשלונות בתחילת הדרך במערכת החינוך הפורמלי ויוצרים מעגלי משוב המעצימים את עצמם בכיוון ההפוך - הגברה של תחושת חוסר המסוגלות וכניסה לספירלה של חוסר הצלחה המובילה לירידה בדימוי העצמי, באי רצון להתמיד או להשקיע מאמץ וכך הלאה.

התפתחות הכישורים החברתיים והקוגניטיביים בשנים המעצבות של הילדות קובעת במידה רבה את המשך ההתפתחות. מדעי המוח תומכים בקביעה זו. בשנים הראשונות נבנית הארכיטקטורה של המוח - הבסיס להמשך ההתפתחות. עד גיל שלוש, בכל שניה נוצרים במוח כ-700 קשרים חדשים. אין זו אמירה דטרמיניסטית שמשמעותה שלא ניתן כלל להשפיע בגילים מאוחרים יותר. המוח נשאר גמיש וניתן לשינוי, אם כי במידה הולכת ופוחתת, לכל אורך החיים. אך מה שניתן לעשות בקלות בגיל הרך עולה במאמצים רבים ובכסף רב בגיל מבוגר יותר. ובנוסף בתנאים הקיימים במערכות החינוך בארץ ובעולם, כאשר ילדים נכנסים למערכת החינוך הפורמלי הפערים ביניהם בכישורים חברתיים וקוגניטיביים כבר גדולים מאד ומערכות החינוך אינן מצליחות לצמצם את הפערים הללו. הפור באיזו משפחה נולדת הוא המקור הגדול לאי השיוויון בחברה.

על מנת לסגור את הפערים שהילדים מגיעים איתם למערכת החינוך אין די בשיפור בתי הספר - צריך להשקיע במשפחות. משפחות בריאות תורמות להצלחה של בתי הספר ועל כן ההשקעה במשפחות היא שתגרום לשיפור מערכת החינוך. הדרך האפקטיבית ביותר היא לבנות תוכניות התערבות ותמיכה במשפחות עם ילדים קטנים ובמיוחד בשכבות המוחלשות. בדרך זו לא רק יחסך כסף רב על תוכניות לחינוך מיוחד, שיקום אסירים, גמילה מסמים ועוד, אלא היצרנות של החברה כולה תגדל. השקעה בראשית החיים באוכלוסיות המוחלשות אינה רק שאלה של צדק חברתי אלא היא השקעה התורמת לחברה כולה ולשגשוג העתידי. היתרון הכלכלי הוא מובהק ביותר והודגם במחקרים רבים - הקושי ביישום אינו כלכלי כי אם פוליטי ומוסרי - זו השקעה שמניבה רווחים כלכליים רק אחרי כעשרים שנה. אם זאת הפוליטיקאים ברשות

המקומית צריכים לזכור שלמרות שהרווח הכלכלי יתממש לא בקדנציה שלהם - הרי הבוחרים שלהם - ההורים - מעוניינים בחינוך טוב לילדיהם - והקמת מערך עירוני שתומך במשפחות צעירות - יהיה פופולרי בכל שכבות הציבור.

בישראל ההשקעה בגיל הרך נמוכה יחסית למדינות ה-OECD. הילדים בגיל הרך אינם נמצאים תחת אחריות מיניסטרואלית של משרד ממשלתי אחד - האחריות מפוצלת בין ארבעה משרדים: החינוך, התמ"ת, הבריאות והרווחה. המעונות לילדים עד גיל 3 כלל אינם באחריות משרד החינוך - אלא באחריות התמ"ת.

הרחבת חוק חינוך חינוך מגיל שלוש נעשתה לא מתוך הבנה עמוקה של חשיבות ההשקעה בראשית החיים אלא בעיקר כדי לתת מענה להורים העובדים. צורת היישום יוצרת תשתית לשמרטפות ולא לחינוך איכותי. האם יכולות גננת וסייעת האחראיות לבדן על 35 ילדים בני 3-4, להעניק לכל ילד את תשומת הלב הנדרשת? ההשפעה המבורכת של התוכניות לגיל הרך היא תולדה של איכותן, ולשם כך צריך להגדיל את מספר הגנות ולהעמיק את הכשרתן.

הרחבה של תוכניות הטיפול מלידה ועד הגן ושיפור המעונות והגנים הן השקעה לטווח הארוך שחייבת להיות באחריות המדינה. על המדינה להבטיח שיוויון הזדמנויות על ידי השקעה בגיל הרך בכל הישובים ובאופן מועדף בישובים מוחלשים, אך יש דברים רבים שרשות מקומית יכולה לעשות גם בלי תקציבים ממשלתיים.

המלצתנו המרכזית לרשות המקומית היא לבנות תשתיות המאפשרות למבוגרים לטפל טוב יותר בפעוטות, ומאפשרות לקהילות לתמוך במבוגרים המטפלים בתינוקות.

המלצות

● הקמת מערך לליווי משפחות צעירות לקראת ואחרי לידה. בפילנד כל אישה לקראת לידה מקבלת לביתה ארגז המכיל את כל הדרוש לרך הנולד - מחיתולים ובגדי תינוקות ועד צעצועים ומזרון קטן. הארגז עצמו יכול לשמש כעריסה. על מנת לקבל את הארגז על האישה להגיע למרפאה לבריאות האישה בתחילת הריונה. מנהג זה החל כבר לפני 57 שנה ויש הטוענים שיש לו תרומה לכך שתמותת התינוקות בפילנד היא מהנמוכות בעולם. בארץ הוקם המפעל המפואר של טיפות חלב כבר ב-1922 והוביל לירידה בתמותת התינוקות, אך מפעל זה נתון כל הזמן בסכנת חיסול.

אנחנו מציעים להרחיב את שירותי טיפת חלב ולהפוך אותם לקהילתיים יותר. אפשר להפוך את טיפות החלב למרכזים שכונתיים לטיפול בגיל הרך, המשלבים טיפול ויעוץ של מומחים עם עזרה של מתנדבים מהקהילה, וקבוצות של תמיכה הדדית. המרכז יכול לייצר מערך תמיכה ותוכניות לליווי להורים צעירים ולמשפחות חד-הוריות, כולל תוכניות הכשרה להורים ולאנשים מהקהילה הרוצים לתמוך המשפחות צעירות.

- פתיחת ערוצים רבים לקהילה לקחת חלק פעיל בטיפול הגיל הרך - לדוגמא: אפשר להקים חממות ליזמות חברתית, בהם אנשים בקהילה מוזמנים ליצור יחד עם מומחים מטעם הרשות תוכניות קהילתיות- עם דגש על תמיכה במשפחות לילדים קטנים.
- אפשר לשלב גני ילדים ומשחקיות בתוך או בסמוך לבתי אבות ומרכזים לקשישי שייצרו הזדמנויות למפגש ויאפשרו לגמלאים לתרום מזמנם ומנסיונם בגנים, בבתי הספר ובמרכזים הקהילתיים. הרשות המקומית יכולה לפתוח בנקי זמן שכונתיים המעודדים את הקהילה לעזרה הדדית.
- הרשות המקומית צריכה לדאוג לתכנון המרחב הפיזי בצורה המתאימה לילדים ולבניית קהילות. לדוגמא: בניית גני משחקים במרחק הליכה קצר מכל בית בעיר - על מנת לעודד הורים לוותר על השהיה הקלה מול מסך לטובת פעילות חברתית. הרחבת המדרכות והנגשה של מבני ציבור למעבר עגלות ילדים. טיפוח הגנים הציבוריים ומגרשי המשחקים כמקום מפגש לקהילה. עירוב הקהילה בטיפוח הגנים: מגינות קהילתיות ועד לתכנון משותף של השטח על ידי משתמשי.
- הרשות המקומית תפתח ותסבסד תוכניות הכשרה והשתלמות למטפלות ולנשים המפעילות משפחתונים ופעוטונים פרטיים. הורים רבים שולחים את ילדיהם מגיל צעיר מאד למשפחתונים. הרשות יכולה לעשות רבות על מנת לפקח ולהעלות את איכות הטיפול שהילדים זוכים לו. אנו מציעים להקים מערך של פיקוח על משפחתונים ומטפלות אך מתוך גישה של מתן תמיכה והכשרה ולא מתוך גישה של ענישה.
- בעוד שברמת המדינה הטיפול בגיל הרך מפוצל בין משרדי ממשלה רבים, אנחנו מציעים לרשויות המקומיות לאחד ולתכלל את האחריות על הטיפול בגיל הרך תחת גוף אחד ברשות.
- אנחנו ממליצים על הקמת לובי של ראשי ערים בדרישה להשקעה של המדינה בתוכניות טיפוח של הגיל הרך בכלל ובאופן מועדף בישובים מוחלשים. כיום רשויות מקומיות יכולות לקבל תקציב מהמדינה לטיפול מניעתי בגיל הרך במסגרת התוכנית הלאומית לילדים ובני נוער בסיכון - אך התקציב אינו מתקרב להיקף הנדרש.
- מדינת ישראל היא חלוצה בפיתוח תוכניות איכותיות לטיפול והדרכה של משפחות של פעוטות. תוכנית שמיושמת בהצלחה בארץ (האתגר) פועלת תחת השם "HPPIY international" במדינות רבות כגון: ארגנטינה, ארצות-הברית, גרמניה, דנמרק, דרום אפריקה ועוד. אך "הסנדלר הולך יחף" והיקף התוכנית בארץ מצומצם למרות הצלחתה המוכחת. תוכניות מסוג זה הן יקרות יחסית כיוון שהן כרוכות בעבודה פרטנית עם משפחות. אך בפועל תוכנית זו ותוכניות איכותיות אחרות הן החסכוניות ביותר, וההשקעה בהן יכולה להניב למדינה את החזר הגבוה ביותר לכל שקל מושקע. דרוש לחץ ציבורי על מנת שמקבלי החלטות יבינו שתקצוב תוכניות איכותיות לגיל הרך אינה הוצאה אלא השקעה - ומדובר בהשקעה מניבה במיוחד והסיבות לתקצוב החסר אינן כלכליות אלא פוליטיות ומוסריות.

מתווה למדיניות עירונית בנושאי זיקנה ופנאי

ד"ר עופר סיטבון

זיקנה איננה רק בעיה אישית כי אם שאלה חברתית וכלכלית ממדרגה ראשונה שחייבת להיות חלק בלתי-נפרד מן המדיניות העירונית. אכן, הקשר הבין-דורי והבנת התלות ההדדית בינינו אינם נוצרים בביטוח הלאומי, אלא במשפחה: הורים מגדלים ילדים, סבים עושים בייביסיטר לנכדים, ירושות מוענקות לצעירים, ילדים דואגים להוריהם המבוגרים. לכן המשפחה - והקהילה שבתוכה היא פועלת - מהוות שחקן מפתח בהבניית היחסים הבין-דוריים. עם זאת, ברור שגם לרשות המקומית יש תפקיד חשוב בקידום מעמדם של הזקנים.

האתגר החברתי של המאה ה-21 - ובכלל זה, האתגר העירוני - הוא לאפשר לפנסיונרים של ימינו שהם רבים יותר, משכילים יותר, בריאים יותר ומאריכי ימים יותר מאי-פעם - לשמר את איכות חייהם, כך שיתאפשר להם להמשיך ולתרום לחברה; לעזור להם להתגבר על תחושות רווחות של בדידות וחוסר ערך בקרבם; ולהסתייע בניסיונם ובתבונתם. במילים אחרות, לראות בזקנה ובזקנים נכס ולא נטל.

אחד ההיבטים המרכזיים הכרוכים בכך הוא עיסוק בשאלת הפנאי הרב של הזקנים הבריאים, ובניסיון לצקת לתוכו תוכן. זוהי מטרתו של מסמך זה.

(קיימת כידוע גם זיקנה הכרוכה בחולי, במוגבלות ובירידה בתפקוד, והטיפול בה חייב, כמובן, להיות באחריות הקהילה ברוח הציווי "אל תשליכני לעת זיקנה ככלות כחי אל - תעזבני").

מהו הפנאי?

הגדרת הפנאי כזמן שבו האדם אינו עובד תמורת שכר היא צרה מדי, שהרי חופש הפעולה היומיומי שלנו מוגבל על-ידי פעילויות נוספות המוכתבות לנו, גם כאשר איננו נמצאים במקום העבודה - ניקיון הבית, "סידורים" אך, במובן חשוב, גם חינוך הילדים או אף הטיפול בהורים המתבגרים. הפנאי הוא אפוא אותו זמן שבו אנו חופשיים, ככל האפשר, להחליט כיצד לנצל אותו.

כיום, רבים רואים בפנאי דרך ל"מילוי זמן" - בין אם בצפייה בטלוויזיה או בביקורים במרכזי הקניות הגדולים. לצד ההיבטים החשובים שאופני הפנאי הללו ממלאים - התרעננות, הפגת לחצים, מפגש עם חברים ומשפחה-יש לזכור כי התועלת מהם נותרת בעיקר ברמת הפרט. יתרה מזו, ברמה הציבורית מצב דברים זה מטפח בעיקר אזרחים פסיביים, ומקדש את הצרכנות החומרית כביטוי לאושר. התכוונות חברתית לקידום הטוב המשותף מחייבת אפוא לנסות ולצקת לתוך הפנאי הפרטי תכנים ואופני פעולה שמהם גם החברה בכללותה יכולה ליהנות. אכן, כפי שכבר אריסטו אמר, הפנאי והשימוש הראוי בו הוא משאב חיוני לאזרחות ולחיים דמוקרטיים משגשגים - פנאי יכול לאפשר לאזרחים זמן לעיון ולפיתוח חשיבה ש"יוצאת מהקופסא"; להשתתפות בפעילות חברתית וקהילתית המגדילה את ההון החברתי (כמו התנדבות לוועד ההורים או השתתפות במשמר האזרחי); או להרתמות לעשייה אזרחית או פוליטית.

פנאי יכול אפוא לא רק לתרום לרווחה ולהתרעננות של הפרט; הוא יכול לאפשר לנו להסתכל גם על הזולת ולקחת אחריות על המתרחש סביבנו. במיטבו, אפוא, יכול הפנאי לתרום לשגשוג החברה.

חשיבות זו של הפנאי מתחדדת כאשר אנו עוסקים ברשות המקומית: בין שלל תפקידיה, נדמה כי העיסוק בשעות הפנאי של תושבי העיר מהווה רכיב מרכזי. בניגוד לשאלות של חינוך או רווחה שבהן קיימת מעורבות רבה של השלטון המרכזי, לרשות המקומית יש אחריות ישירה לטיפוח הפנאי - באמצעות הקמת פארקים, מתנ"סים, מתקני ספורט וכדומה. זהו ההקשר שבתוכו יכולות הרשויות המקומיות לקדם את סוגיית הפנאי של זקני העיר, תוך שילוב הידע, החוויות, המסורות והעושר התרבותיים שצבר הדור הוותיק במסגרת החיים הקהילתיים היומיומיים.

כיצד יכולה הרשות המקומית לקדם את הפנאי של זקניה לטובת העיר כולה?

- **"והדרת פני זקן"** - הרחבת ההשתתפות האזרחית של "זקני השבט": על העירייה ליצור פלטפורמות של השתתפות אזרחית שתנצלנה את הזמן והניסיון של הזקנים לטובת הקהילה. דוגמא לכך יכולה להיות הקמת "בנקים של חוכמה" שיפעלו בשני אופנים: ראשית, באמצעות הקמת מערך התנדבות משוכלל שיוכל למפות את הצרכים הקהילתיים המקומיים ופערי המיומנויות הקיימים במגזר הפרטי והתנדבותי, ולהתאימם לכישורים ולניסיון של זקני העיר. בטירה, למשל, החל לאחרונה מיזם קהילתי - ביוזמת מפקח במשרד החינוך שיצא לגימלאות - שבמסגרתו זקני העיר מתאספים ותורמים מניסיונם לקהילה, למשל במתן עזרה לתלמידים בהכנת שיעורי בית. שנית, באמצעות אספקת ידע (בעיקר לא פורמלי) למערכת החינוך העירונית שיוכלה לשמש כאתר חשוב לעריכת מפגשים בין-דוריים בלתי-אמצעיים: תכניות לימודים, לימוד שפות, מערכי התנדבות או סתם שיחות על החיים. בדומה לניצולי השואה היום, זקנים יכולים להיות "סוכני הזיכרון" של הקהילות שלהם ולהעניק להן נקודת מבט שתאפשר התמודדות מאוזנת יותר עם קשיי היומיום ותשמר את תרבויותיהן המגוונות.

- **הסתייעות בזקנים להחייאת החיים הקהילתיים:** ניתן לאמץ רעיון שנוסה במקומות שונים באיטליה, שם הוטל על זקני העיר לנהל את הפארקים העירוניים כדי להחיות אותם. זאת, מתוך הנחה שהפנאי הרב העומד לרשותם, לצד החיוניות הכרוכה בעשייה תורמות הן לזקנים הפעילים והן לקהילה בכללותה: הפארקים מייצרים מפגשים בין אוכלוסיות מגוונות, מאפשרים עריכת אירועים משפחתיים וקהילתיים או מופעי תרבות, ואף יכולים לשמש גם כאתר להקמת חלקות גינון פרטיות לחפצים בכך, ועוד. תועלות חברתיות אלו משתלבות כמובן גם בתועלות הסביבתיות שבקיומו של מרחב ירוק מטופח בלב המרחב העירוני.

הוראת מבוגרים: הרחבת אפשרויות הלימוד העומדות בפני הזקנים, בייחוד מבין אלו שלא למדו במהלך חייהם, היא אמצעי נוסף שבו יכולה העירייה לפעול. לשם כך, ניתן לקדם פיתוח תכניות ללמידה מהבית; לימוד והוראה באמצעות ארגוני מתנדבים, לרבות של פנסיונרים; או יצירת קבוצות שתשלבנה לימוד וטיולים משותפים. היעד בהקשר זה אמור להיות של בניית *communiversity* - קהילה של אנשים שלומדים ומלמדים מגוון של תחומים - כפי שנעשה כבר במקומות שונים בארה"ב ובאנגליה.

- **תכנון פיזי ידידותי לזקנים:** עיצוב פיזי מחודש של שכונות ובתים יכול לעודד שילוב ועצמאות של זקנים בקרב הקהילות השונות. התאמת המרחב השכונתי לצרכי הזקנים - באמצעות בניית ספסלים או תחבורה ציבורית נוחה - עשויה גם להפחית את הצורך במעבר לדיור מוגן. תכנון עירוני צפוף יוכל לשמר מקומות מפגש רב-דוריים כמו פארקים ומרחבים ירוקים.
- **עידוד "יזמות זיקנה" (elderpreneurship):** רשויות יכולות לעודד יזמות בקרב זקנים המעוניינים בכך. בדרך זו יוכלו הזקנים להמשיך ולחוש נדרשים ובעלי ערך, ובמקביל, החברה תוכל להמשיך ולהנות מכישרונותיהם ומניסיונם. דוגמא אפשרית, שקיימת במקומות אחרים בעולם, היא הקמת "שווקים לשבת" בבתי ספר או במתנ"סים העירוניים שבהם יוכלו זקנים למכור ממרכולתם (תבשילים, חלות, עוגות...) להורים האוספים את ילדיהם. בנוסף, יכולה העירייה לתת הלוואות ומענקים לזקנים המבקשים להקים עסקים קטנים או לאפשר להם להשתמש במבנים ציבוריים במהלך השעות - הרבות - שבהן הם עומדים ריקים במהלך היום. (אגב, שימוש נבון ויעיל במבנים אלו יוכל לאפשר פעילויות פנאי קהילתיות מגוונות נוספות - החל ממקומות מפגש בבקרים להורים בחופשות לידה, דרך מפגשי ערב והרצאות לקהל הרחב בערבים וכלה במתן אכסניה ליוזמות חברתיות ולפעילות קואופרטיבית).

צפיפות, בנייה גבוהה והמרחב הציבורי - כמה מיתוסים שכדאי לנפץ וכמה דברים שכדאי לדעת לקראת הבחירות לרשויות המקומיות

ד"ר יודן רופא

הצגת הבעיה: בניה גבוהה בלב שכונות מגורים קיימות

הסיפור מתחיל בדרך כלל במודעה בעיתון, או על שלט בגבול מגרש כשלהו בלב שכונת מגורים. ההודעה רשמית, ומודיעה על הפקדת תכנית למגרש או לאזור התחום ברחובות מסוימים. בדרך כלל קשה להבין מההודעה על מה מדובר, אבל לפעמים מצורפת להודעה הדמייה, או שכתוב בה מספר הקומות של הבניינים בתכנית - מעל 14, ולפעמים אף יותר מ-20 קומות למגורים. התכנית מתוכננת על מגרש ריק שנותר בשכונה, ומשמש כמקום משחק לילדים, או במקום מבנה ציבורי שאיננו משמש עוד ועומד נטוש. לפעמים זוהי יוזמה שמטרתה להרוס שיכונים ישנים, ולבנות במקומם בניינים חדשים ומודרניים יותר (פינוי-בינוי). הודעות כאלו אפשר למצוא היום בכל עיר בישראל, בתל-אביב ובבת-ים, בחיפה ובקריות, בבאר שבע ובאשדוד. גם ערים ערביות כנצרת או שפרעם עשויות למצוא את עצמן בעוד מספר שנים מתמודדות עם בעיה דומה, עם התמעטות הקרקעות והעלייה בלחץ הביקוש למגורים (כפי שניתן היום לראות בעזה ובשטחי הרשות הפלסטינית), ואפילו המגזר החרדי איננו חסין מפני ביקושים אלה למרות העדיפות הניתנת למגורים שניתן להגיע אליהם ללא מעלית בשבת. אך לרוב הערים אין מדיניות בניה לגובה, מדיניות שתאפשר יותר וודאות ליזמים ולתושבים כאחד.

בניינים גבוהים מעוררים בנו תחושות מעורבות. מצד אחד יש משהו מלהיב בגורדי שחקים. מי מאיתנו לא התפעם לנוכח קו הרקיע של עיר גדולה על שלל מגדליה? בניינים גבוהים מסמלים עבור רובנו קידמה ועושר. מי לא היה רוצה לגור בקומה עליונה של בניין גבוה - להנות מהנוף הנשקף מבעד לחלונות? להרגיש את תחושת ההתעלות שנלווית למבט על העולם מלמעלה? מצד שני, מי רוצה לחיות בצילו של בניין גבוה, אשר מסתיר את השמש ברוב שעות היום? בניינים גבוהים מגמדים את הבניינים הרגילים שנמצאים סביבם, ולעיתים קרובות אף גורמים לירידת ערך של הבניינים הסמוכים אליהם. מגדלי מגורים ממחישים את הפערים החברתיים והכלכליים בחברה - בין בעלי היכולת שיש להם אפשרות לקנות דירה במגדל חדש, ובין התושבים הגרים בבתי הישנים והרגילים שמסביב. בניינים גבוהים משנים לגמרי את קנה המידה של הרחוב שבו הם נמצאים. בדרך כלל הם מתעלמים ממנו לחלוטין ומפנים אליו חומות, פתחי אוורור וכניסות לחניה תת-קרקעית. הכניסה לבניינים מורחקת מהרחוב, ונמצאת במפלס גבוה יותר, ועל ידי כך מדגישה את הריחוק ממנו. בניינים גבוהים יוצרים ריכוז גבוה של אנשים ומכוניות בשטח מצומצם, ומטילים עומס סביבתי נוסף על סביבתם הקרובה. התוצאה של תחושות אלו היא שפעמים רבות התושבים הגרים בשכונות למגרש שהוצעה בו בנייה גבוהה למגורים מגישים התנגדות לתכניות אלה, בטענה לפגיעה בערך נכסיהם ואיכות חייהם.

בתשובתם להתנגדויות מצדיקים העירייה, היזם והמתכנן את הצורך בבניה גבוהה בחשיבות של הגדלת הצפיפות העירונית תוך שמירה על שטחים פתוחים לרווחת הציבור. הצפיפות מצידה חשובה כי משאב הקרקע במדינת ישראל מצומצם, האוכלוסייה בישראל עדיין גדלה, ועל כן יש לבנות בצפיפויות עירוניות גבוהות יותר כדי להזיל את מחירי הדירות וכדי לשמור על שטחים פתוחים חוץ עירוניים. לכאורה הקשר בין בניה גבוהה וצפיפות עירונית הוא ברור ואינטואיטיבי - ככל שהבניה גבוהה יותר, השימוש בקרקע אינטנסיבי יותר, והצפיפות גבוהה יותר. אך למעשה הקשר בין בניה גבוהה וצפיפות מורכב יותר. שתי הערים הצפופות ביותר בישראל: בני-ברק ובת ים - בנויות ברובן מבניינים בני עד ארבע קומות. השכונה הצפופה ביותר בארץ - שכונת פלורנטין בתל-אביב בנויה ברובה מבניינים בני שתיים עד שלוש קומות. הצפון הישן בתל-אביב, עם צפיפות עירונית של 16 יח"ד לדונם ברוטו, צפוף יותר מפי שניים מאשר השכונות החדשות הנבנות בצפון העיר, למרות שברובו הוא בנוי ממבנים של שלוש קומות מגורים על עמודים, לעומת הבניינים בני 14-16 קומות שבשכונות הצפוניות של העיר.

על מה, אם כן, אנו מדברים כשאנו מדברים על צפיפות? מתי צפיפות היא רעה? ומתי היא טובה? האם בניה גבוהה תורמת בהכרח לצפיפות עירונית גבוהה יותר? האם היא תורמת ליצירת דיור בר-השגה? האם השטחים הציבוריים הפתוחים שבנייה גבוהה מאפשרת אכן תורמים לרווחת הציבור? איפה, למי ואיך כדאי לבנות בניה גבוהה למגורים? מה יכולה וצריכה להיות עמדת העירייה ונבחרי הציבור בנושאים אלה?

שלושה סוגים שונים של צפיפות

ראשית עלינו להבחין בין שלושה סוגי צפיפות המשמשים בדרך כלל בעירובייה בשיח המקצועי והציבורי. האחד הוא צפיפות דיור - הנמדדת בדרך כלל במספר נפשות לחדר או מ"ר בנוי לנפש. צפיפות הדיור מודדת את כמות השטח הבנוי הזמין לכל אדם בבית מגוריו. (צפיפות הדיור הממוצעת בארץ היא 0.89 נפש לחדר, אך יש פערים גדולים בין עשירים ועניים בהקשר הזה) צפיפות הדיור בעשירון התחתון היא: 1.78 נפש לחדר, בחמישי 0.88 ובעליון 0.53). צפיפות הדיור יכולה להיות גבוהה, גם כאשר הצפיפות העירונית נמוכה, בישובים כפריים למשל, כאשר בכל בית מתגוררת משפחה גדולה, אך המרחקים בין הבתים גדולים ועל כן הצפיפות הישובית נמוכה.

הסוג השני הוא צפיפות ישובית, או עירונית - הנמדדת בדרך כלל במספר נפשות לקמ"ר. צפיפות זו מחושבת על ידי חלוקת מספר התושבים בישוב, בסך כל השטח שלו, כולל רחובות, שטחים פתוחים ושטחים רבים שאינם למגורים. ככל שצפיפות זו גבוהה יותר, כך האוכלוסייה משתרעת על שטח קטן יותר, ונשאר יותר שטח פתוח למערכות טבעיות ולחקלאות. יתר על כן, ככל שצפיפות זו גבוהה יותר, יתרונות העיר גדולים יותר - יש יותר הזדמנויות לקשרים אישיים ולהזדמנויות כלכליות, ניתן לספק שירותים עירוניים ברמה גבוהה יותר, מגוון יעדים רחב יותר שניתן להגיע אליהם ברגל, והיתכנות גדולה יותר לתחבורה ציבורית נאותה.

הסוג השלישי הוא צפיפות בניה נטו - זהו מספר יחידות הדיור הבנויות, או שניתן לבנות, לדונם המיועד למגורים. צפיפות זאת מעניינת בעיקר את בעל הקרקע או היזם, כי על פיה נקבע ערך הקרקע. אולם אין היא בהכרח מיתרגמת לצפיפות עירונית גבוהה יותר, משום שהצפיפות העירונית תלויה בכמות הנפשות הממוצעת ליחידת דיור, ובסך כל השטח שיש להקצות לשטחים ציבוריים ולדרכים, ולשימושי הקרקע האחרים בעיר.

מבין שלושת הסוגים השונים של צפיפות שתוארו למעלה, צפיפות דיור היא היחידה שמחקרים הראו קשר בינה ובין שלל בעיות חברתיות: מחלות זיהומיות, חוסר הישגים בלימודים ונשירה, פשיעה ועוד. יש קשר הדוק בין צפיפות דיור גבוהה ועוני, וברור למה - ככל שמשפחה ענייה יותר, כך היא יכולה להרשות לעצמה פחות שטח בנוי למגורים. יש גם קשר בין עוני וגודל משפחות - כללית משפחות עניות נוטות להיות גדולות יותר ממשפחות אמידות, מה שמשפיע על צפיפות הדיור. על כן בהחלט ייתכן שבבסיס הבעיות החברתיות הקשורות לצפיפות דיור גבוהה נמצא בעצם העוני, וההדרה ממקורות העושר של החברה. צפיפות דיור גבוהה היא רק אחד מן התסמינים של העוני שהוא הבעיה המהותית יותר.

מדיניות עירונית נכונה לגבי צפיפות

- העיר צריכה לשאוף להקטין את צפיפות הדיור במידה, ובאותם מקומות, שבהם היא גבוהה מדי, על ידי מציאת פתרונות דיור למשפחות הגרות בצפיפות דיור גבוהה, או על ידי יצירת פתרונות של דיור בר-השגה למשפחות שהכנסתן איננה מספקת לרכוש או לשכור דיור הולם את צרכיהן.
- מצד שני, העיר צריכה לשאוף להעלות את הצפיפות העירונית, הן משום שברוב הישובים בישראל צפיפות זו נמוכה מדי כדי לאפשר לתושביהן את היתרונות של עירוניות שצוינו למעלה, הן כדי להגדיל את ההיצע של הדיור ועל ידי כך להוזיל את מחירו, והן כדי להשתלב במדיניות הארצית של העלאת הצפיפות העירונית במטרה לשמור על שטחים פתוחים ומערכות אקולוגיות.

בניה גבוהה אינה תורמת בהכרח להגדלת הצפיפות העירונית

בניה גבוהה מאפשרת צפיפות עירונית גבוהה בעיקר כאשר גורדי השחקים בנויים ללא מרווחים גדולים ביניהם. אך במצב זה, תנאי האור והאוויר בקומות התחתונות של הבניינים, וברחובות הצרים שביניהם רחוקים מלהיות מספקים. אי לכך, ברוב ארצות העולם המערבי, וגם בישראל, תוקנו תקנות שאינן מאפשרות בנייה צפופה של בניינים גבוהים. יתר על כן, יזמים ומתכננים ממליצים על בניה גבוהה כדי שניתן יהיה לשמור על שטחים פתוחים סביב הבניינים. הדימוי המוכר, והמשווק לציבור, הוא הדימוי של מגדלים בפארק - מגדלים שבעצם צפיפותם מאפשרים שמירה על תכסית קרקע נמוכה, והשאר שטחים פתוחים ניכרים סביבם. דפוס הבינוי המקובל בישראל, של בניינים נפרדים זה מזה ובנסיגה מקו הרחוב, מתאים לצפיפות נמוכה ובינונית, אך בצפיפות גבוהה יותר הוא יוצר שטחים פרטיים פתוחים בין הבניינים ומאחוריהם שהם צרים, מוצללים תמיד וקשים לניצול. לעומת זאת, ניתן להגיע לצפיפות דומה לבניה גבוהה, באמצעות בניה נמוכה יותר, ותוך שמירה על נגישות טובה של אור ואוויר לכל הדירות על ידי בניה היקפית סביב לבלוק, המגדירה חצר פנימית מצד אחד, וחזית עירונית לצד שני (ראה איור וטבלה).

יתר על כן, ברוב הערים בישראל נהוג, בבניה חדשה, תקן חניה הגבוה ממכוננית אחת ליחידת דיור, ובערים מסוימות נדרשים תקני חניה של יותר משתי מכונניות ליחידת דיור. כך, ככל שגדלה צפיפות הבניה נטו במגרשים למגורים, יש להקצות יותר שטח קרקע לחניה על חשבון השטח הפתוח המגונן (או לבנות חניה תת-קרקעית יקרה). בנוסף יש להקצות יותר שטח בשכונה לדרכי גישה, לשטחים ציבוריים פתוחים ולמוסדות ציבור - הקצאות המגבילות את יכולת היישום של ציפוף באמצעות בניה גבוהה בשכונות קיימות, ומגבילות את הצפיפות העירונית שניתן להגיע אליה בשכונות חדשות.

האם השטחים הפתוחים הרבים שבניה גבוהה מאפשרת אכן תורמים לרווחת הציבור

כל זה אמנם נכון, יגיד האדריכל, או הפעיל הסביבתי, אבל גם אם הצפיפות העירונית איננה גבוהה יותר, בניית בניינים גבוהים מאפשרת השארת יותר שטח קרקע פתוח ולא בנוי, ועל כן מגונן וירוק. יותר שטח ירוק משמעותו יותר רווחה לציבור.

אין ספק שעצים וגינות תורמים לתחושה הטובה של התושבים בסביבתם - ובלבד שהם מתחזקים כראוי. אך תחזוקתם היא מעמסה כבדה החלה על התושבים בבניינים עצמם - אם השטחים הם פרטיים, ועל העירייה, אם השטחים הם ציבוריים. יש לזכור שישראל היא ארץ יבשה, ושתחזוקת שטחים פתוחים נרחבים היא קשה ויקרה. בהעדר השקייה ותחזוקה מספקת חוזרים שטחים אלה, לפחות בקיץ, להיות יובשניים. במקרים רבים שטחים אלה הם בבחינת מותרות לראייה בלבד - במחקר שנעשה בין השנים 2007-10 מצאנו שגם בשכונות שבהם היו שטחים פתוחים נרחבים ומטופחים, בפועל נעשה בהם שימוש מועט מאוד על ידי התושבים. רוב הפעילות החברתית בשכונות היתה ברחובות וברחובות עירוניות שליד שירותי מסחר וקהילה מקומיים, למרות שאלו נפלו באיכותם מהגנים והפארקים בשכונה. סקר תושבים בשכונות אלה

הראה שהבילוי בשטחים הציבוריים הפתוחים בשכונה היה בעדיפות נמוכה יותר, לעומת בילוי בשטחים פרטיים פתוחים, בשטחים ציבוריים פתוחים מחוץ לשכונה, כמו חוף הים או שמורות טבע, או טיול ברחובותיה. מסתבר שאנשים נוטים להשתמש בשטחים ציבוריים פתוחים המהווים חלק ממרחב התנועה היומיומי שלהם, ומרחב זה הוא בעיקרו רחובות העיר. על כן, השטחים הפתוחים הירוקים הנרחבים שניתן ליצור באמצעות בנייה גבוהה למגורים אינם שימושיים במיוחד, משום שהם אינם קשורים למרחבי תנועה, ואינם מוגדרים על ידי חזיתות פעילות. דווקא בנייה נמוכה יותר, המלווה את הרחובות, והיוצרת חזיתות מגוונות ומרובות עניין, עשויה לתרום יותר לאיכות המרחב הציבורי.

מדיניות עירונית נכונה לגבי בנייה גבוהה ושטחים פתוחים

- בנייה גבוהה מאפשרת שטחים פתוחים נרחבים יותר, אך עודף שטחים פתוחים איננו בהכרח יתרון.
- השקעה בטיפול הרחובות והצללתם, באמצעות שדרות עצים, ורחבות עירוניות מטופחות ומוצללות, עשויה לתרום ליצירת מראה ירוק לעיר, במקומות שבהם אנשים באמת עוברים ומבלים.
- בבנייה נמוכה קל יותר מצד אחד, להגדיר את המרחב הציבורי באמצעות חזיתות רצופות לרחובות, המייצרות עניין, מושכות עוברי אורח ותורמות לבטיחות בו, ומצד שני לאפשר שטחים פרטיים פתוחים הנדרשים על ידי התושבים.

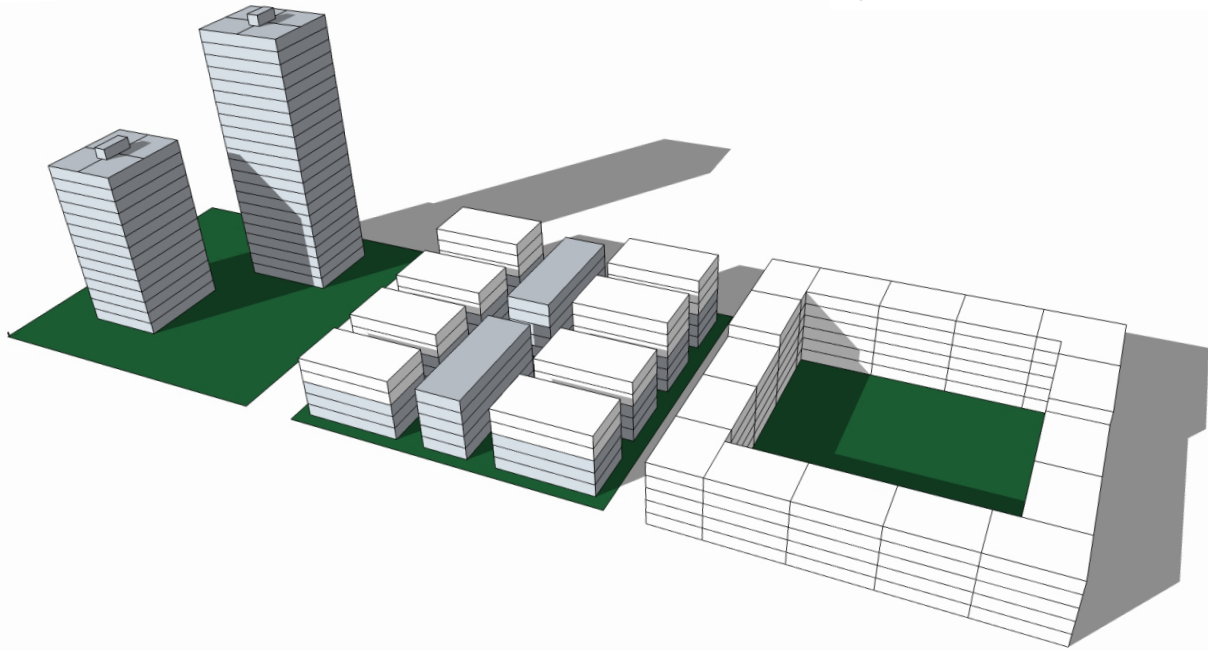
איפה, למי ואיך לבנות בנייה גבוהה

עם זאת, אין לפסול לגמרי את הבניה הגבוהה למגורים. ישנם מקומות ומצבים שבהם בניה גבוהה היא הגיונית, ואף יכולה לתרום לסביבה העירונית. בניה גבוהה מתאימה למקומות שבהם ערכי הקרקע והביקושים גבוהים מאוד, בצמוד לנגישות מצויינת בתחבורה ציבורית. בניה גבוהה יכולה להתאים לאוכלוסיות צעירות, לאנשים מבוגרים, למשפחות ללא ילדים, לאנשים ברמת הכנסה גבוהה, למעדיפים דיור בשכירות, או דיור עם ניהול מרכזי.

בנייה גבוהה איננה אסון, ומצד שני גם איננה פתרון לבעיות העיר והסביבה שלה. המרוויחים העיקריים ממנה הם היזמים, והדיירים בקומות העליונות. על העיר לגבש מדיניות ברורה של בניה גבוהה, להגדיר את המקומות המתאימים לה, ואת סוגי האוכלוסייה שלהם היא מיועדת - ולנקוט בכל הכלים האפשריים כדי להקטין את העומס שהיא מטילה על סביבתה הקרובה מצד אחד, ומצד שני לנצל את הביקוש הקיים לבנייה גבוהה בקרב אוכלוסיות אמידות, כדי להשיג יתרונות כלכליים, סביבתיים וחברתיים לעיר

מדיניות עירונית נכונה לגבי בנייה גבוהה

- העיר צריכה לקבוע מדיניות ברורה לגבי מיקום בניה גבוהה במרחב העירוני באותם אזורים שיש להם שירות טוב בתחבורה ציבורית. במקומות אלה תעודד העירייה הקטנה של תקני חנייה, תמחור מלא של מקומות החנייה, ועידוד התושבים לוותר על כלי רכב פרטיים ולהסתמך על תחבורה ציבורית.
- העיר יכולה לנצל את הביקוש למגורים בבניה גבוהה, לשיפור המרחב הציבורי שסביבה. על ידי חיוב היזמים בבניה היקפית בגבולות הרחובות, ליצירת חזיתות פעילות לרחוב, ולהקטנת ההשפעה הסביבתית של הבנין הגבוה הממוקם בלב הבלוק.
- העיר יכולה וצריכה להיות מסוגלת לחייב את היזם, תמורת הגדלת אחוזי הבניה, בבניית אחוז מסוים של הדירות במחירי השוק ו/או כדיור בר השגה, ובהגדלת המגוון של סוגי הדירות כך שיתאימו למגוון גדול יותר של משפחות.
- העיר צריכה גם לעמוד על כך שאותם שטחים פתוחים שבניינים גבוהים יוצרים סביבם יהיו חלק מן המרחב הציבורי - על ידי הקפדה על כך שמרחב זה יהיה המשכי לרחובות אליהן הוא מתחבר ולא במפלס שונה מהם.

איור: השוואה בין מגדל, בינוי ישראלי רגיל, ומבנה חצר - צפיפות 20 יח"ד לדונם נטו.

נתונים:

שטח המגרש	10 דונם - 10,000 מ"ר
אחוזי בניה	276%
שטח בנוי	27,600 מ"ר
מספר דירות	200
צפיפות נטו	20 יח"ד לדונם

מגדל	בינוי ישראלי	בניין חצר	השוואה
18.4	5.31	5.41	מס' קומות ממוצע
1,500 מ"ר	5,200 מ"ר	5,100 מ"ר	תכסית שטח בנין
8,500 מ"ר	4,800 מ"ר	4,900 מ"ר	שטח פרטי פתוח
85%	48%	49%	שטח פרטי פתוח באחוזים
2	10	16	מספר כניסות מהרחוב

האיור מראה כי בצפיפות גבוהה הבינוי המקובל בארץ (במרכז) של בניינים נפרדים זה מזה ועם חצרות צדדיות ואחוריות מייצר שטחים פתוחים פרטיים מפוצלים ומוצללים ושקשה לנצל אותם. בנייה גבוהה (משמאל), אמנם מייצרת שטחים פתוחים פרטיים נרחבים, אך אין להם הגדרה על ידי בינוי. שטחים אלה אף מנתקים בין הבניין לרחוב ופוגעים בהגדרת המרחב הציבורי. לעומת זאת בנייה של בנייני חצר (מימין), עם קו בנין קדמי 0, וקיר משותף בין בניינים סמוכים מאפשרת הן בינוי היוצר חזית רחוב, והן שטח פרטי פתוח מואר ושימושי לרווחת הדיירים.

תרבות כמנוף לעיר נזיר מג'לי

בכל עיר בישראל משתקפים פנים שונות של החברה הישראלית, אבל זוויות רבות של פנים אלה אינן מוכרות לנו כלל. בעידן של הצפה תקשורתית נדמה לנו שאנחנו חשופים לתרבויות רבות בכלי התקשורת, אולם באופן פרדוקסלי, דווקא התרבות המקומית והאנשים שיוצרים אותה נדחקים לשוליים, נסתרים מעיננו.

בישראל של היום, רוב היוזמות המקומיות הנוגעות בתרבות מתקיימות על אף העדר תמיכה, ולמרות מחסור בתקציב, יהא זה: תיאטרון, מוסיקה, מחול או ספרות ושירה. יש בקרבנו יוצרים רבים מידי שלא מקבלים את ההזדמנות לפרוח בעצמם ולטובת הקהילה בתוכה הם חיים. רבות מן הרשויות המקומיות עדיין מתייחסות אל יוזמי פרויקטים הנוגעים בתרבות כאל קבצנים הזקוקים לעזרה ולא כאל משאב חשוב. תרבות, בגילויה השונים, טומנת בחובה כוחות רבים שלהם יכולה להיות השפעה חיובית ומשמעותית על החיים שלנו ועל כן מחובתנו לתת לה את המקום הראוי לה, והמגיע לנו.

בעינינו, הנחת היסוד של רשות מקומית צריכה להיות כי יוצרי התרבות הם אליטה המספקת משמעות, יופי ועושר לתושבים ולמקום. ליצירות בכל התחומים יש את היכולת להעמיק את ההומניזם שלנו, ואת היכולת שלנו לפגוש את כל השונים מאיתנו, ה'אחרים' שסביבנו. נכון שנקודת מוצא כזו יכולה להיות מונחלת על ידי מנהיגים ולא על ידי עסקנים משום שהיא מתרגמת את הערכים לפוליטיקה מקומית שהפנימה כי תרבות מפיחה במקום ובקהילה נשמה.

יוזמה עירונית בתחום התרבות צריכה להיות קשובה לכל הקהילות. פעמים רבות אנחנו משרטטים את הריבוי הישראלי בקווים גסים: יהודים וערבים, דתיים וחילוניים, אשכנזים ומזרחיים. אולם, יש לקחת בחשבון גם את הגוונים המעודנים המבחינים בין התרבויות השונות בתוך החברה. לאשכנזיות ולמזרחיות פנים רבות, וכך גם בחברה הערבית: בתוכה יש דתיים וחילוניים, בדווים, פלאחים ועירוניים, צפוניים ודרומיים. השקעה בגוונים יוצרת, בסופו של דבר, תמונה גדולה עשירה הרבה יותר, פסיפס רב גוונים עבור כולם.

באופן פרדוקסלי, דווקא הצירוף בין חפלה של זהבה בן בטיבה, פסטיבל מוסיקה בגליל, תיאטרון אחר בעכו ופסטיבל פיוט בירושלים מאפשר מצד אחד גאווה מקומית, הזדהות ותחושת שייכות אבל גם נותן הזדמנות לנגיעה באנושי ובאוניברסאלי הרחב מאד. השקעה בתרבות יוצרת תחושת שייכות, גאווה מקומית, יוצרים מכל הסוגים הגרים בעיר ויוצרים בה מעוררים את סביבתם, ויש להם את היכולת להעניק כח גם לאוכלוסיות צעירות החשות לעיתים שוליות.

אכן, תרבות יכולה בה בעת לאחד שכונה, קהילייה ובני אדם בכלל. מול מופע תרבותי יושבים בני אדם זה לצד זה, באולם במדרחוב או באודיטוריום וכולם בלי הבדלים - צוחקים או מזילים דמעה, כועסים או שמחים, מבלים ומתרגשים ביחד. היכולת של תרבות להיות מקומית מאד ואוניברסלית היא פוטנציאל ליצירת מפגש משמעותי, ערוב בין קהילות דווקא מתוך המיטב שיש לכל קהילה להציע.

תרבות חייבת, על כן, להיות חלק משמעותי בסדר היום של הפוליטיקאים הפועלים ברשויות המקומיות הקטנות והגדולות.

מתווה לתוכנית עבודה

מצעי הבחירות של המפלגות יתייחסו אל התרבות על כל גווניה כנכס חיוני לחברה הישראלית ולעתידה.

הצעות מעשיות:

- עירובם של אנשי הרוח ואמנים בתוך מערכת הבחירות בתבונה מתוך הכרה בערך המוסף שלהם, ומציאת דרכים יצירתיות לשלב אותם לאחר הבחירות בהנהגת העיר בכלל, והטלת משימות עליהם בתחום היצירה שלהם בפרט.
- הקצאת משאבים ליצירה במישורים השונים בראש ובראשונה הקמת תשתיות בסיסיות, אולמות, תיאטרון וכו' במקומות שאלה חסרים.
- גיבוש תכנית תרבות שתתן ביטוי למגוון התרבויות בעיר וגם יאפשרו מפגש ביניהן, זאת באמצעי ביטוי שונים: תערוכות, תכניות טלוויזיה, קולנוע, תיאטרון, מוזיקה וספרות.
- פעילות תרבות תוצע גם בבתי הספר וגם לציבור הרחב ותהווה חלק מחיי העיר בכל שעות היום וכל ימי השבוע. פרישה משמעותית של פעילות תרבותית תיתן מענה לברירת המחדל שמציעה תרבות גלובלית של שמשותקת במסכים שאנחנו מוקפים בהם ותאפשר רקימת קשר עם המקום בו אנחנו חיים.
- אנשי תרבות יכולים להוביל פרויקטים שיביאו להרחבת האופקים של כל עיר, ביחסים עם ערים אחרות בארץ ובחו"ל. שותפות וחילופי פעילויות יכולה לעודד תירות פנים, להעשיר את חיי התרבות, ולייצר אנרגיות חיוביות בקהילה.
- יש לרתום את דור היוצרים המבוגר למשימה החשובה של עידוד היצירה בקרב צעירים. אנשי תרבות לא צריכים לצאת לפנסיה, כי יצירה ספרותית או אומנית לא מזדקנת.

שחרית, ע"ר 580543316 | www.shaharit.org.il | shaharit@shaharit.org.li

נחלת בנימין 85, תל אביב-יפו | טלפון: 03-5331999 | פקס: 03-5339479